

ANKETA „KNJIZEVNIH NOVINA“

PISCI PRED IZDAVAČEM

Miodrag STAMATOVIĆ

ARGUMENTI I ZAKLJUČCI

Povodom mog članka o autorskim honorarima (»Politika« od 21. avgusta) pojavio se u »Ekonomskoj politici« (broj od 3. septembra) članak sa potpisom Lj. V. u kome su o suštini pitanja izložena neka znatno drukčija gledišta. Da bi se kroz diskusiju došlo do što pravilnijih zaključaka, bez obzira na to ko će na kraju biti u pravu, smatram da nije na odmet ako se ukratko osvrnem na bitnija neslaganja između mene i Lj. V.

Ostavljajući nastranu izvesnu malicioznost koju je Lj. V. ispoljio u tretmanu ovoga problema, uopštavanja i aluzije na neskromnost naših autora u vezu sa jednom zaista nezgrapnom ali uzgredno datom izjavom Nusreta Idrizovića, kao i pitanje da li je stvaralaštvo u književnosti, nauci i umetnosti samo »običaj«, ili ne baš tako obična proizvodna delatnost. (Time se, opravdano revoltiran, pozabavio Mladen Oljača u poslednjem broju »Književnih novina«.)

Ja sam tvrdio da su danas autorski honorari, gledajući u proseku, niski i nedovoljno stimulatívni, a Lj. V. vrlo oduševno tvrdi suprotno i nalazi da naši autori — u prvom redu književnici — nemaju razloga da budu nezadovoljni svojim honorarima. Izneo sam mišljenje da bi trebalo u ovome pogledu nešto popravljati, a on nije ostao ubeđen da bi to zaista trebalo učiniti.

Razume se, Lj. V. je u pravu kad kaže da se samo snagom argumenata može izboriti rešenje koje je društveno opravdano. Naši autori i naša zajednica samo takvo rešenje i žele, pa zato treba da pogledamo i moje i njegove argumente.

Za dokaz svojih navoda poslužio sam se metodologijom koja se obično i upotrebljava kad se prave analize i govori o vrednostima izraženim u novcu. Uporedio sam današnje stanje sa onim od pre osam godina i naveo da je u maloprodajnoj ceni knjige 1952. godine učešće autorskih honorara iznosilo prosečno 15 odsto, da je sledećih godina taj procenat opadao, tako da ove godine iznosi oko 8 odsto. Istakao sam i okolnosti koje su po mome mišljenju prouzrokovale ove promene u strukturi cene knjige (konjunkturalni položaj grafičke industrije, zaostajanje na šeg knjižarstva i izvesne teškoće sa kojima se susreću naša izdavačka preduzeća). Može se diskutovati da li je baš moralo doći do ovoga opadanja visine autorskih honorara i da li još treba tako da bude, ali je Lj. V. prešao čitke preko mojih brojki, ostavljajući nam da nagađamo kako jedan autor može biti zadovoljan ako danas, srazmerno uzevši, dobije manje nego što je dobijao pre osam godina.

Lj. V. nalazi da obim i dinamika naše izdavačke delatnosti potvrđuju njegov osnovni stav u ovoj diskusiji. On navodi statističke podatke o broju izdatih dela naših pisaca u 1959. godini koji »nameće« potpuno obrnuti zaključak od mog. Međutim, za traženje što ispravnijeg zaključka bilo bi umesno da je on uzeo u obzir i podatke o tiražima, i to ne samo za jednu godinu, pa možda ne bi tada ostao tako kategoričan u svojim sudovima.

Zaista imponuje obim, raznovrsnost i dinamika naše izdavačke delatnosti, kao i njen snažni doprinos našem opštem društveno-kulturnom razvoju. Međutim, kada se te činjenice stave u vezu sa našom temom, može se nametnuti i druga

»KNJIZEVNE NOVINE« POKREĆU RAZGOVOR O AUTORSKIM HONORARIMA I O USLOVIMA STAMPANJA KNJIZEVNIH DELA. OVAJ RAZGOVOR SMATRAMO NEOPHODNIM I KORISNIM, UTOOLIKO PRE ŠTO O PITANJU AUTORSKIH HONORARA POSTOJE RAZLIČITA I OPREČNA MISLJENJA.

JESU LI AUTORSKI HONORARI VISOKI ILI NISKI? DA LI SU PISCI ZADOVOLJNI FINANSISKOM NAKNADOM ZA SVOJA DELA? MOGU LI ONI DA ZIVE OD TE NAKNADE ILI SU PRISILJENI DA OBAVLJAJU I NEKE DRUGE POSLOVE, KOJI ČESTO NEMAJU NIKAKVE VEZE SA NJIHOVIM UMETNIČKIM POZIVOM? U KAKVOM JE POLOZAJU PISAC PRED IZDAVAČEM? IMA LI KNJIGA NAŠIH PISACA KOJE ČEKAJU NA STAMPANJE IAKO IM JE PRIZNATA NESUMNJIVA LITERARNA VREDNOST?

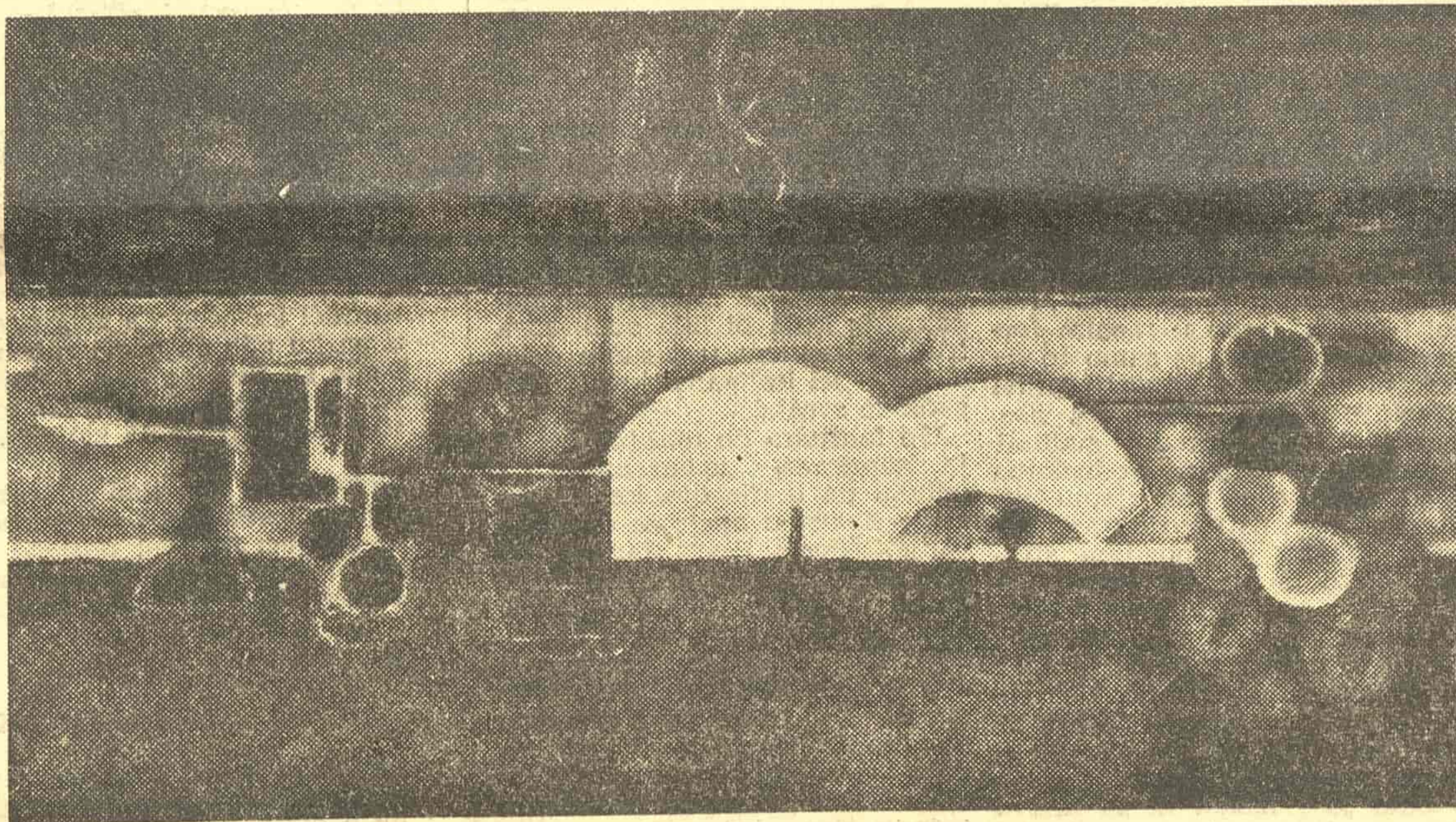
U SLEDEĆEM BROJU »KNJIZEVNE NOVINE« ĆE NASTAVITI RAZGOVOR O POKRENUTIM PITANJIMA ANKETIRAJUĆI IZDAVAČE, STAMPARE I KNJIZARE, KAO I PRESTAVNIKE ONIH USTANOVA KOJE SE BAVE PROBLEMIMA NASE IZDAVAČKE DELATNOSTI.

pretpostavka — da su naši pisci — da su danas autorski honorari pokazali mnogo razumevanja prilično iznivalisani (»istovredne date uslove, a izraziti i suviše niski i suviše jasan da bi moglo doći do šest visokih«). Ta primedba je osno njih posledica po njihovo stvaranja, ali ona je irelevantna za ralaštvo ako bi se i dalje za sporno pitanje, a relevantni su nemarkirala materijalna strana, za diskusiju samo proseki dobijeni. Moje sagovornik primetio jejeni analizama. Inače pretpo-

stavka je da izdavački saveti preduzeća ne predlažu za štampu dela koja su ispod jedne određene granice vrednosti.

Interesantno je njegovo tvrdjenje da do nivelisanja honorara dolazi zato što se oni »formiraju prevashodno po administrativnom i vrlo uprošćenom kriterijumu — autorskom tabaku«. Međutim, sistem plaćanja po autorskom tabaku nije, čini mi se, tome mnogo kriv. Primena ovakvog načina plaćanja (koji možda i nije najsrećniji) ne znači automatsko plaćanje po aršinu, jer autorski tabak ne predstavlja smetnju za diferenciranje, odnosno ugovaranje nižih ili viših stopa honorara. Ovaj sistem za prozu primenljiv je i pre 1952. godine, ali autori tada nisu prigovarali visini svojih honorara. (Kod nas je danas u praksi ne samo ugovaranje po autorskom tabaku, nego i u paušalnim iznosima, a i u procentima od prodajne cene knjige).

Nastavak na 2 strani

MLADEN SRBINOVIC: MRTVA PRIRODA »KLASICNA«

MALI ESEJ

O KRITIČARSKOM PROMAŠAJU

Kritičarski promašaji, oni veliki i drastični, imaju u istoriji literature čudnovatu sudbinu. Ništa se toliko dugo ne pamti, ni o čemu se više ne govori nego o kritičarskim promašajima. Neuspele pesme, rdavi romani, ne naročito inteligentno pisani eseji o teorijskim problemima prepustaju se jednostavno zaboravu. Kritičarski promašaji se pamte i komentarišu. Ežen Si, da uzmemo prvi koliko banalan toliko i karakterističan primer, pamti se po tome što ga je Sent-Bev cenio više no Balzaka, a ne po romanima koje savim sigurno gotovo niko ne čita. A Sent-Bev, opet, najviše se po tom svom promašaju spominje. Otuda i strah kritičara pred novim delom o kome tako zanimljivo govori Džojls Ker. A iz tog straha kao da proizilaze mnogi od kritičarskih promašaja. Skerlić je, naprimer, jednog mistifikatora kao što je Čurčin proglasio pesnikom iz prostog razloga što ga nije razumeo; a Bogdan Popović je, verovatno iz istog razloga, uvrstio Čurčina u svoju antologiju.

Kada se pomenu ime Skerlić i reč promašaj, prva asocijacija koja sledi je Dis i njegov »slučaj«. Ali tu je dublji nesporazum. Pored toga što mu se činilo da je Dis mistifikator, nevesti versifikator i nepismeni diletant, Skerlić je ne kao književni kritičar, nego kao nacionalni ideolog, isključivo Disa iz srpske književnosti otprilike iz onih istih razloga iz kojih je Platon isključio pesnike iz svoje idealne države. I baš zbog toga, ta negacija tako otešena i bez rezervi nije posledica činjenice da Skerlić Disovu poeziju nije razumeo, nego posledica okolnosti da ju je, na svoj način, odlično razumeo i da baš zbog toga nije hteo da za nju ima razumevanja. Zato nam i izgleda da slučaj Skerlić-Dis ne treba posmatrati kao klasičan kritičarski promašaj i da taj slučaj nije najsrećniji primer za ilustraciju pojave o kojoj je reč. Ali, iako se ne posmatra kao kritičarski promašaj, ovaj slučaj otvara jedan novi aspekt koji se mora imati na umu kada se o kritičarskim promašajima govori. Kritičarski promašaji su utoliko tražičniji, ukoliko se javljaju u manjim i nerazvijenim literaturama. Možda Sent-Bevov pogrešan sud o Balzaku ne izgleda toliko čudnovat kao što se u prvi mah čini. U od-

nosu na klasične francuske pisce Balzak je mogao da se učini Sent-Bevu osrednjim piscem čak i onda kad se ne uzimaju u obzir dela (kao, naprimer, »Žena od trideset godina«), koja ni po kojim kriterijumima ne mogu da se svrstaju u dobru literaturu. A Balzak je dosta takvih romana napisao. Čak i više nego dobrih. Ono što je u ovom slučaju tragično, to je što se Ežen Si Sent-Bevu svideo više od Balzaka, a ne to što mu se Balzak nije svideo. Međutim, u odnosu na koga je mogao Nediću da se Laza Kostić učini šarlatanom, kada mi u to vreme, osim Njegosa, od Kostića boljeg pesnika nemamo. Ili, koga je od prozai pisaca prve polovine 19. veka Skerlić mogao da pretpostavi Proti Mateji Nenadoviću, koga nije udostojio čak ni mesta u »Istoriji srpske književnosti«.

Ako kritičarske nespretnosti ovakve vrste izgledaju neobičnijim u nerazvijenim literaturama kao što je srpska u 19. i u prvih dvadesetak godina ovog veka nego u razvijenijim, pohvalni sudovi i ocene o piscima i knjigama koji to ne zaslužuju čudnovatiji su u razvijenijim literaturama. U jednoj nerazvijenoj dramskoj literaturi kao što je naša moguća je i shvatljiv »slučaj« Cvetičevog »Nemanje«. Ali, nesumnjivo da je manje shvatljiv šumni uspeh Edmona Rostana ili Fransoa Kopea (a Kopea je jedan sasvim ozbiljan francuski književni kritičar ravnopravno poredio sa Šekspikom), na francuskoj pozornici.

Zbog toga i među kritičarskim promašajima treba praviti razlike. Jedno je, negacija književnog dela iz političkih, etičkih ili psiholoških razloga (Skerlić), drugo negacija kao posledica nerazumevanja koje obično ima kritičar iz jedne epohe kada se obre u drugoj (Sent-Bev, Branko Lazarević, Milan Bogdanović, itd.), a treće, klasični kritičarski promašaji kada se vredno delo negira ili beznačajno delo afirmiše zbog toga što nismo uspeali da ocenimo njegovu pravu vrednost. Govor o ličnim razlozima kao uzrocima kritičarskog promašaja, ne tako retkih, nažalost, ostavili smo svesno postrani jer oni mogu da budu posebna tema, predmet jednog drugog i drukčijeg razgovora koji ne bi išao u okviru razgovora o književnosti, već razgovora o etici.

Tanasije MLADENOVIĆ

Odlazen je od pesme

Treba izići konačno iz tebe

Mrgodna kakva jesi
Nesaviljiva kakva jesi
Ti si moj mir i moj pakao

Iza nas se obrušavaju vekovi
Svetlosne mnoge godine i mnogi
Mnogi znaci čuđenja i pitanja

Treba izići konačno iz tebe jer
Kome si ti potrebna kome sam ja potreban
U ovom podivljalom dobu vremena
U ovom dobu
Podivljalog vremena

Reč je proticanje peska na sunčaniku
Govor je ćutanje i grč pretsmrtnika
Uzvik je strela koja pogada il' ne pogada
U slušnu opnu sveta

Plać moj i tvoj prostire se pešćanim putanjama
Zaraslim u trnje i u pelin
To je cveće i tvoje i moje
Otrovano od mnogih sokova
Kojima se napajamo bez mere,
Opojna tvorevino slučajne igre
Života i sna

Pa ipak
Treba izići konačno iz tebe jer
Ti si samo naopaka mešavina
Mesečine i snova i trnja i ruža
Pola dan a pola noć
Pola čovek a pola zver
Spaljena krila feniksa i prah i pepeo
Jauk bez odziva u gluvoj pustinji očaja
Izgubljena i poludela reč
Koja se uvek uzaman traži
Smisao nesmisla
(I nesmisao smisla)
Izbezumljena reč bačena ko kamen
Iz grobne tišine dana

I zato:
Treba izići konačno iz tebe...

POPULARNE biblioteke danas

Biblioteka kod nas treba da odigra značajnu ulogu u vaspitavanju najširih slojeva; ona treba da bude ravnopravna ustanova sa školom, a raznovrsnija po formama i delokrugu rada. Međutim, pored svih zalaganja i nesumnjivog shvatanja uloge popularne biblioteke u javnom životu — ona kod nas još nema ono mesto koje joj po njenim funkcijama treba da pripada.

Naša zajednica vrlo ispravno teži da na svakih 5 hiljada stanovnika dobijemo makar jednu osnovnu školu. Taj problem se iz dana u dan rešava. O zgradi za osnovnu školu se ne diskutuje sa stanovništvom da li je ona potrebna ili ne, već samo da li ima sredstava da se ona sazida i gde je podići. Ali, ako je shvatanje o potrebi škole potpuno steklo pravo građanstva u javnom životu, to se ne može reći i za biblioteke kao kulturne ustanove. Još uvek odviše malo narodnih odbora opština diskutuje o akutnom problemu prostora svoje mesne biblioteke. Još biblioteka nije ušla u plan izgradnje novog doma kulture ili zadrugnog doma; jedva u nekoliko slučajeva po menulo se zidanje zasebne zgrade za biblioteku. Mi ni do danas nemamo specijalno zidano zgradu ni za jednu popularnu biblioteku.

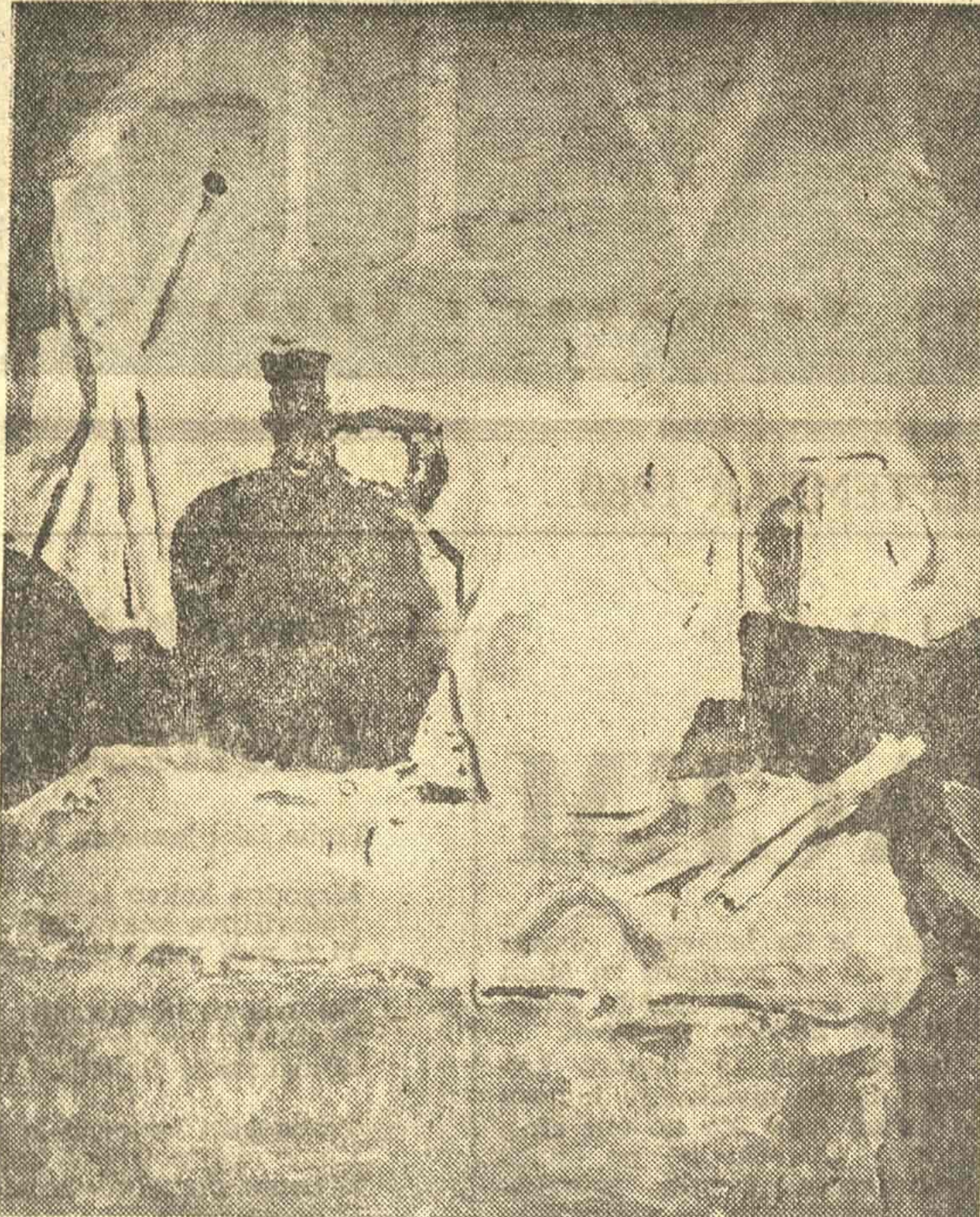
To nameće misao da izgradnja prostorija za biblioteku mora da uđe u perspektivni petogodišnji investicioni plan i program svake naše opštine; to isto tako znači da perspektivni petogodišnji plan kulturno-prosvetne delatnosti pri zidanju domova kulture ili zadrugnih domova treba da obuhvati i bibliotečke prostorije. Jer — biblioteka je ustanova kulture. Ako razmotrimo materijalno obezbeđenje biblioteka popularnog tipa, onda sem velikih gradskih biblioteka srazmerno mali broj biblioteka ima obezbeđena sredstva za život, stalna sredstva koja daje narodni odbor opštine. Izvestan broj biblioteka prima dotacije narodnih odbora opština ili izvesnu povremenu pomoć društvenih organizacija. Ne ulazeći detaljno u analizu materijalnog problema — treba ipak da kažemo da u trenutku održavanje društvene manifestacije »Mesec da na knjige«, od ove godine u jugoslovenskim razmerama, svi naši narodni odbori opština diskutuju plan budžeta za narednu godinu. Tom prilikom se dodeljuju i sredstva ustanovama iz oblasti kulture. Nama se ubuduće ne sme desiti da od 1.013 biblioteka u Srbiji, čiji su fondovi veći od 500 knjiga 388 ostane bez ikakvih materijalnih sredstava, kao u 1959. godini. Ako

Nastavak na 6 strani
Nada STEVIN-NOVAK

Nastavak sa 1 strane

Ja mislim da do nivelisanja honorara dolazi baš usled onih faktora koji danas deluju na formiranje cene knjige. Ti faktori predstavljaju smetnju za jaču diferencijaciju.

Lj. V. ističe da se ne može u našim društvenim odnosima isključiti određena uloga tržišta na formiranje visine autorskih honorara. Naravno da ne može. Ja sam baš zato pri svojim razmatranjima i pošao od tržišne cene knjige. Cim knjiga izide na tržište ona postaje podložna njegovim zakonima. Izdavač mora o tim zakonima da vodi računa ne samo u trenutku kad određuje cenu svoga izdanja, nego još onda kad donosi odluku da li će jedno delo primiti za štampu ili ne. Ali, ne može se knjiga isključivo prepustiti zakonima tržišta, a zapostaviti kulturni momenat. Zbog toga je zajednica i preduzimala određene intervencije (dotacije za pojedina izdanja, otkupi knjiga i slično), a meni se čini da treba tražiti i druge načine kako bi se dejstvo tih zakona ublažilo u našim uslovima.

MARKO CELEBONOVIC: MRTVA PRIRODA

Još nešto. Meni Lj. V. pripisuje da pitanje visine honorara vezujem za vreme koje je pisac utrošio na stvaranje svoga dela. Nigde ja to nisam rekao. Takvo stanovište bilo bi neprihvatljivo i apsurdno. Kvalitet, stvarni učinak, mora biti, naravno, osnovni faktor pri honorisanju autorskih dela. Međutim, po pravilu, umetničkoj vrednosti dela vrlo mnogo doprinosi vreme koje je autor upotrebio za njegovo stvaranje. Samo u tome smislu može se shvatiti moj navod u »Politici« da se pojedina dela godinama pišu.

Svoj članak Lj. V. je završio konstatacijom da »samo na bazi daljeg porasta ukupnog standarda može se obezbeđivati i porast prihoda književnika«. Ja sam rekao da su za poslednjih osam godina znatno brže rasli lični dohoci u svim drugim delatnostima nego što su rasli autorski honorari. Brz porast ličnih dohoda omogućen je snažnim porastom našeg opšteg standarda u poslednjim godinama. Izuzetak se desio sa prihodima autora. To mu je pobudilo da se u »Politici« javim za reč

Stevan RAIČKOVIĆ

L PESNICI TREBA DA ŽIVE

Diskusije oko autorskih honorara i povremeni apeli pojedinaца da se oni podignu — traju već desetak godina. Pošto traju, znači — bez uspeha. U njima učestvuju oni koji traže, dok oni (izdavači, administrativni ljudi, itd.) od kojih bi zavislilo rešenje ovog problema koji postavljaju pisci — čute. Skoro da se više i ne postavlja problem da se pitanje podizanja honorarne stope reši, već problem: dokle će oni od kojih zavisi to rešenje ostavljati pisce koji pitaju — bez odgovora?

Pitanje nagrađivanja poezije je po mom mišljenju skoro i nerešivo. Zato, ako bi se ista rešavalo o honorarima za književna dela, nagrađivanje poezije bi u svakom slučaju, i pored najpametnijih odmeravanja, ispaalo isuviše relativno. Pesnicima, koji poeziju osećaju i stvaraju kao sliku svog celokupnog

(i misaonog i osećajnog i fizičkog) života — nikakva naknada izražena u novcu neće pokriti troškove njihovog napora i rada. Dobijati novac zato što osećaš, što misliš i što se, za druge neobjašnjivo, mučiš da to što misliš i osećaš izraziš onako kako u tvom jeziku do sada nije izraženo — postaje pomalo apsurd, smešan i gorak.

Ali — i pesnici moraju da žive. Mnogi imaju toliko mašte da bi mogli carstva i bogatstva da potroše. A u većini slučajeva je ispadalo i ispada (a nadam se — i ispadaće!) da su favoriti, hvatajući zabubice, okruženi sjajem i obiljem baš onih koji su im se divili.

Kako li će ih društvo nagraditi?

Rešenje u socijalističkom društvu bi trebalo ipak da bude najbliže pravdi i istini.

Dr Milivoje PEROVIĆ

PRAVI UMETNIK NEĆE PROPASTI

Ako pitanje koje je predmet ove ankete glasi: da li književnik može da živi od svojih književnih honorara, — onda ono zaista nema vezek. Svako me, pa i tome ko je pitanje formulisao, dobro je poznato da danas kod nas svega nekoliko književnika (možda bi se moglo izbrojati na prste samo jed-

ne ruke), živi, odnosno može da živi od svoga književnog rada. Svi ostali, među kojima ima takođe dosta talentovanih pisaca, moraju se, na račun svoga književnog rada, latiti kakvog drugog posla. Stavka književnih honorara u njihovom ličnom budžetu je često veoma, veoma niska.

Zašto je to tako — takođe je veoma dobro poznato. Na ono što neki pisac stvori odmah se natovari pregolemo brdo nameta, počev od poreza do niske produktivnosti rada u štamparijama i fabrikama hartije i tributa raznim bezistanskim sićardžijama. I ne samo to: književnik odmah bude stavljen još u podređen, gotovo božjački položaj, nateraju ga da primi ono što mu se dodeli i još da mora da se smeška sa zahvalnošću.

Mada mi se može zameriti fatalizam, ja ipak mislim da je to pomalo neumitna umetnikova sudbina; uvek je to tako bilo, i svuda, samo u raznim formama. Ali važno je samo to da čak ni u takvoj situaciji pravi umetnik neće propasti, šta više, baš u takvoj surovijoj sudbini on najčešće bljesne odnekuda sa dna. Kako će pak njemu biti i sa kakvom će tugom svoje delo u takvim okolnostima stvarati — to je njegova stvar. Čovečanstvo je uvek imalo interesa za umetnikovo delo, ali ne i za njega samog. Čak mi se uvek činilo da su biografije i razna slična čepkanja po životu umetnika, najblaže rečeno — obična radoznalost.

Zato ja i nisam ni za kakvu intervenciju u ovome pitanju, pa ni za administrativnu — za nju najmanje. Ne verujem u njen uspeh, u njen praktični rezultat. I, da budem iskren, i kompletan u svojoj izjavi, zato ne bih ni učestvovao u ovoj anketi — da mi nije obećan honorar.

Fadil HADŽIĆ

VREME JE IZGLEDA STALO

U pogledu autorskih honorara izgleda da je vrijeme stalo. Mi smo svi stariji desetak godina, a visina honorara ostala je manje-više ista.

U specijalno dobroj situaciji su dramski pisci, koji kada namire privatne troškove premijere (cvijeće glavnoj glumici i banket) i kada im autorska cen trala oduzme postotak za svoju dadiljsku ulogu — onda su finansijski tačno tamo gdje su bili i prije nego su napisali komad. Honorari za priče, humoreske i druge literarne priloge u novinama su još smešniji. Tu je prevodilac stranih tekstova u daleko boljoj situaciji: on sjedne za mašinu i prevodi bez napora aktuelne inozemne informacije — za honorar koji je bogatiji od honorara za originalnu priču domaćeg pisca koja se ne piše svaki dan.

Ukratko rečeno — bilo bi vreme da se ponovno sjedne i stave nove tarifne granice. Razumljivo da se ovo pitanje ne može riješiti izolirano. Od novih autorskih tarifa zavise i nove cijene knjiga, a zatim i tiraži i broj štampanih knjiga — pa su izdavači najnadležniji da prvi uzmu riječ.

Predrag PALAVESTRA

PRAVO PUBLIKOVANJA

Mada bi se i o autorskim honorarima itekako moglo da govori, postoji jedna vrsta pisaca kojima često uopšte ne pada na um da postavljaju zahteve o adekvatnijem honorisanju njihovih dela. To su kritičari — kada se nađu u situaciji da svoje knjige kritika nude izdavačima.

Pošto je kritika, navodno, nekurentna roba (što, donekle, može da bude tačno, mada ne opravdava diskriminaciju prema kritičarima), izdavači se na sve načine trude da izbegnu štampanje knjiga kritika. Zato kritičar, kao autor određenog književnog dela koje je ponudio izdavaču, katkada mora da prođe Scilu i Haribdu uvreda i poniženja; on se, ponekad, ustvari više bori za svoje pravo objavljivanja nego za materijalnu nadoknadu koja bi bila adekvatna trudu uloženoj u pisanje dela. Jer — sa knjigama kritika događa se svašta.

Od februara do oktobra čekao je, naprimer, jedan autor na odluku da li njegova knjiga načelno dolazi u obzir za objavljivanje. Posle devet meseci redakcija izdavačkog preduzeća, kome je knjiga bila ponuđena, stala je na stanovište da knjiga odgovara karakteru izdanja i opštoj izdavačkoj politici preduzeća i da može biti objavljena ako izdavački savet pozitivno oceni njenu književnu vrednost. Tako se knjiga našla kod jednog člana izdavačkog saveta koji ju je, pismenim putem, bez rezerve, čak i sa vrlo laskavim komplimentima, preporučio za štampanje. Izdavač je, međutim, smatrao da je, u tom konkretnom slučaju, jedna recenzija nedovoljna, pa ju je dao na ocenu drugom članu svoga saveta, koji je, pisanim referatom, knjigu takođe preporučio za štampanje.

Međutim — knjiga je vraćena autoru. Iako je od kompetentnih ličnosti, koje je sam odbacio, primio uveravanja o njenoj literarnoj vrednosti, izdavač je knjigu odbio s motivacijom da ona ne odgovara karakteru njegovih izdanja, pošto, navodno, to preduzeće ne izdaje kritiku koja »nije na nivou jednog (!?) eseja«.

Ako je odbacio mogućnost da su na takvu odluku eventualno mogle da utiču neke inercije nezdravih odnosa među piscima, autor je jedino mogao da zaključi da je izdavač, insistirajući na dvema recenzijama, ustvari priželjkivao bar jednu negativnu ocenu dela, kako bi mogao da ga odbije na »normalan način«. Kada su se obe ocene našle na strani dela i autora, izdavač je na-vrat-na-nos »izmenio« svoju izdavačku politiku i knjigu odbio kao načelno neprihvatljivu, ne vodeći računa da time dezavuiše svoju redakciju koja je knjigu, kao načelno prihvatljivu, dala na ocenu izdavačkom savetu.

Niko, razume se, ne može da obaveže nekog izdavača da štampa delo koje ne želi da štampa, ali, isto tako, izdavač ne može da zahteva od pisaca da mirno podnose diskriminaciju i poniženja, makar ti pisci bili i — kritičari.

Dragoslav

GRBIĆ

PRODUŽETAK LETA

ZABORAVLJENI OD SVETA

U našoj ljubavi ima nečega nepristojnog: nežnosti što ni maloletnima ne priliči o praštanje od koga na usni ostaje lag kao u travi gde smo ležali zaboravljeni od sveta što od nas nema šta da očekuje.

U našoj ljubavi ima nečega nepristojnog: straha kad se i u snu nevesto rastajemo, i dozivamo se ko ptice što se dozivaju kad posle selidbe iznemogle od vetrova ostanu na zemlji u kojoj nisu zapevale.

U našoj ljubavi ima nečega nepristojnog: saznanja da smo neobavezni pred svetom, jer nismo ni zaduženi ničim što se vraća, ničim što mora da se u naslede ostavlja i sve što činimo ostaće iza tuđih leđa.

★

TAMO GDE JE LJUBAV

U ovoj sobi velike ljubavi nikada nije bilo. Tu smo se samo danima skrivali od nezvanih modrih očiju od stvari na koje smo navikli, jer velika je ljubav tamo gde je samoća ogradena svetlim predmetima što potsećaju na mora, gradove i na pustinje.

U ovoj sobi velike ljubavi nikada nije bilo. Tu smo i krikom morali da sačuvamo postelju od koraka koji su nam ključali kraj ramena, jer velika je ljubav tamo gde nema drugog glasa sem onog s čiste ruke kojoj usna govori o svetu kakav se privida.

U ovoj sobi velike ljubavi nikada nije bilo. Tu smo mogli da rebra branimo od nevrementa i mirimo se sa suncem koje su nam dodelili, jer velika je ljubav tamo gde isti ovakvi kao mi i ljudi i neiznemogli ne moraju da čuvaju dlanove za bolje dane.

★

DOGADAJ KOJI SE PAMTI

Po čemu da se zapamti ovaj provetreni sumrak kada je sve nepredviđeno već davno opevano, kada se život shvata kao skup nevažnih stvari čiji gubitak smatramo presudnim za našu sreću. Po čemu da se zapamti ovaj provetreni sumrak.

Ratnici su izišli da zaborave zvezde ordenja u parku gde su očevi zabrinuti sudbinom dece, i gde su zasluge koje ostaju samo u porodici ismejjane ko oni što traže milost za pobeđene. Ratnici su izišli da zaborave zvezde ordenja.

Pamtice se dan kad su ratnici sedeli u parku i gledali kako se i vrapci od vetra naroguse ne znajući da svet postaje sve podnošljiviji jer više nema onih što im se mrak privida. Pamtice se dan kad su ratnici sedeli u parku.

★

PRODUŽETAK LETA

Sagoreva šuplji stub vetra ukrašen lišćem pod suncem što svetli svome neudnom liku, da u daljini samo prozeble glasove obasja i crna lica iskrivljena na suzi zalutalih. Sagoreva šuplji stub vetra ukrašen lišćem.

To je vreme kada se u grlu začinjaju zločini, kada se više ni poraz ne prima ravnodušno, kad obod cveta mora još jednom da postane zvezda kojoj su neutješni prilazili čutke. To je vreme kada se u grlu začinjaju zločini.

A nebo smračuje lepotu što ničemu ne služi jer potstiče da se posle obeda prepričava, lepotu osuđenu da se obnovi u mrkoj travi izloženoj potsmehu ptica što sporo preleću. A nebo smračuje lepotu što ničemu ne služi.

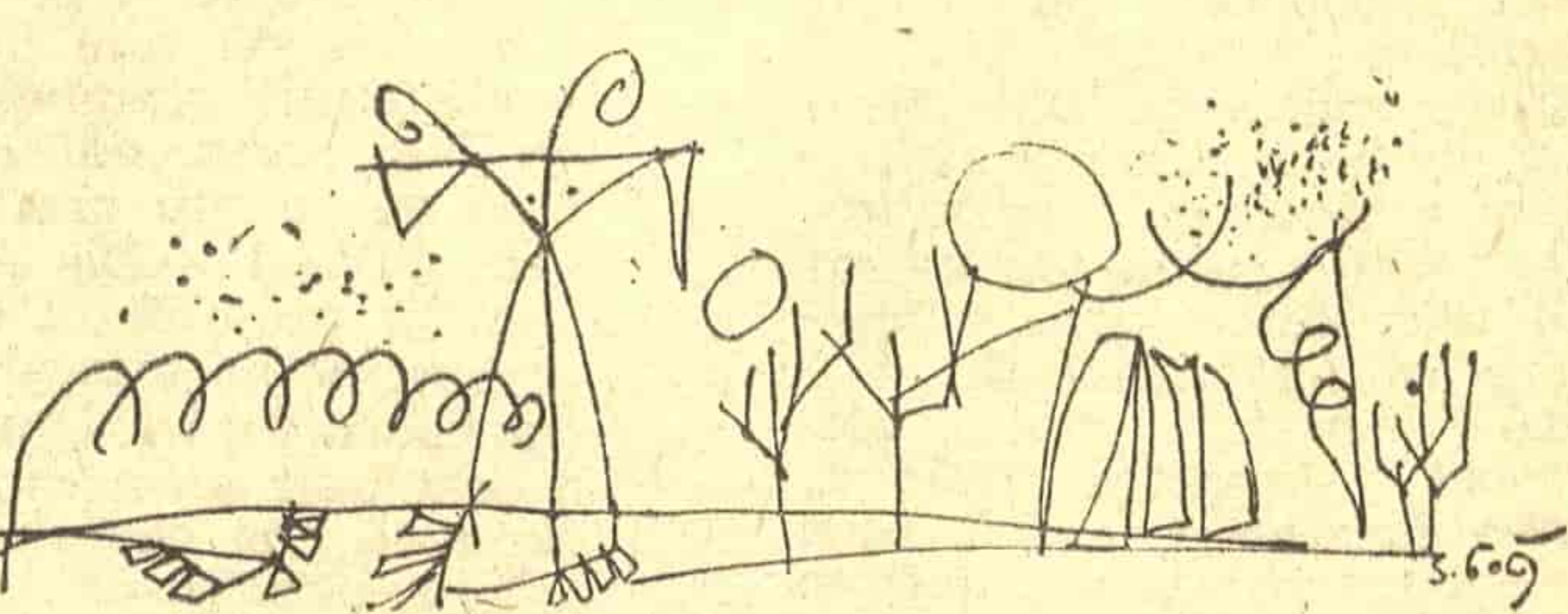
★

OD DANAS DO SUTRA

Od danas do sutra zaboraviće ljudi svet reči koje su ušle u sve ljude podjednako okrutne onako kao što ribe ulaze u zamračeni predeo ostavljajući u pesku već precvetalu krljušt. Od danas do sutra zaboraviće ljudi svet reči.

Od danas do sutra prečutaće se lažna žalost za čovekom bez noge u kome još samuju hrabri primorani da svakog jutra čine i ono najteže što sada ničemu velikom ne može da koristi. Od danas do sutra prečutaće se lažna žalost.

Od danas do sutra prečivaće još jedino pesma onoga ko s rebrima na zemlji doziva slobodu, i sanja kako labud ispod krila izvlači glavu a ne može svoj glas u trski grla da prepozna. Od danas do sutra prečivaće još jedino pesma.

— KUD DODE OVAJ »MESEC KNJIGE«, MORAMO DA MENJAMO IZLOG!

(KARIKATURA A. KLASA)

DOKUMENTI VREMENA

JOVAN
POPOVIĆDORĐE
JOVANOVIĆVESELIN
MASLEŠA

GENEZA MAKEDONSKE LIRIKE

(Dimitar Mitrev: „Poslijeratni makedonski pjesnici“, „Kočo Racin“, Skoplje, 1960)

i revolucionarne savesti

(„Vreme i savest“, zbornik eseja;
„Kultura“, Beograd, 1960)

Beskrajna reč smrt nadnesena je nad imenima i sudbinama pisaca-revolucionara čiji se tekstovi nalaze u knjizi „Vreme i savest“. Ali, kod većine, kakva je to smrt bila! Prava zavera protiv čoveka, svirepost i tragedija koju nikakve suze ne mogu da oplaču, koju nikakve odmazde ne mogu da osvete. Ta tragično-heroijska lista smrti počinje sa Augustom Cesarcem: odveden iz zatvora u Kerestinsku i streljan; jula meseca iste, 1941. godine u Maksimirskoj šumi streljan Ognjen Prica; u jasenovačkom logoru 1944 ubijen Stevan Galogaža; zajedno sa Cesarcem, jula 1941. streljan je i Otokar Kerševani; posle proboja na Sutjeski nestao Veselin Masleša; jula 1943 ubijen je iz zasede Dorđe Jovanović od Nedićevih žandara; u jasenovačkom logoru 1942 obešen Safet Krupić; streljan je takođe i Božidar Adžija; u zloglasnom logoru Dahau, 1944. krajnje iscrpljen, umro Ivan Grohar; u blizini Vlasenice 1943 ubijen Ivo Brnčić; uhapšen i potom bez ikakvog traga nestao 1938 u Sovjetskom Savezu dr Akif Seremet; zaklan od četnika Ivan Goran Kovačić; ubijen od ustaša dr Jovan Kršić, zaklan od četnika dr Miloš Savković; poginuli, ubijeni, umrli u logoru: Milan Jarc, dr Marsel Šnajder, dr Kalmi Baruh... Smrt je bila u punoj i stravičnoj vlasti.

Bila je to smrt pisaca-revolucionara koji svoju književnu delatnost ni jednog trenutka nisu odvajali od praktične, političke, borbeno-revolucionarne delatnosti. Potrebno je setiti se njihovih imena, potrebno je setiti se njihovih stradanja — danas, kad se izobilno koristimo tekovinama za koje oni nisu mogli dati više nego što su nesebično dali — svoje živote; danas, kad se spirmo, prepiremo i nadmudrujemo oko nekih književnih pitanja za koja su i oni bili vidno zainteresovani, u čiji su rešavanje ulagali sve snage i sposobnosti koje su mogli uložiti, sa punom iskrenošću i bez obzira na neminovne zablude kojih su bili ili možda uopšte nisu bili svesni. Potrebno je, kažu, setiti se danas njihovih imena, setiti se njihovih stradanja.

Literatura, međutim, ne živi od sentimentalnosti i ne priznaje sentimentalnost. Pa ipak, socijalna književnost — jer o njoj je, pretežno, ovdje reč — nije takva da bi joj bila neophodna nekakva i nečija snishodljivo udeljena milostinja. Ona čak, danas, ne traži priznanja i ne kiti se nekim svojim nesumnjivim zaslugama. Pravda o predratnoj socijalnoj književnosti biće dovoljna i potpuna ako se ta književnost namerno ne zanemaruje, prećutkuje, i ako se o njoj kaže, kao što uostalom o svemu treba da se govori, koliko god se to može, precizna i jednostavna istina.

Socijalna književnost je, društveno-politička, bila beskompromisno revolucionarna, aktivistička, angažovana, potpuno odana i privržena borbi radničke klase i Komunističke partije Jugoslavije za narodno oslobođenje; literarno, ona nije priznavala nikakav drugi zanos i strast osim revolucionarne strasti: tražilo se, zahtevalo se, doduše, da književnost zadrži i održi nivo, da se ne srozava, da se ne vulgarizuje, da se ne pokorava bukvalno utilitarističkim shvatanjima, tražio se, kao rešenje, izvestan novorealistički okvir, ali sve to ipak nije bilo dovoljno da književnost progresivne, antiburžoaske i antimalograđanske orijentacije u revolucionarno usmeravanom društvenom životu vodi i živi svoj samostalni, unutrašnji evolucionarno-revolucionarni život, da, jačajući, krepeći naprednu socijalnu svest, razvija, unapređuje i jača istovremeno svest o sebi samoj, o svojoj ne toliko neposredno iskoristljivoj ali zato ništa manje važnoj raznoj, otkrivačkoj, duhovno oslobađajućoj funkciji. Takav, eto, utisak ostavljaju članci i eseji u knjizi „Vreme i savest“. Ukupan utisak, razume se; jer postoje takođe preterivanja i nijanse, kao što postoje i neka tačna, jasna viđenja s kojima ćemo se gotovo bez predomišljanja složiti. Ali, jedno je kompleksan problem socijalne literature, a drugo knjiga izabranih tekstova socijalno-revolucionara o socijalnoj literaturi i drugim pitanjima: to je raspon tema koji itekoliko nadrašta prostor jednog novinskog članka i u kome

deluje bezbroj raznovrsnih činilaca o čijim rezultatima i posledicama možemo u mnogim slučajevima samo da slutimo ili nagađamo.

Jedna od zabluda i preterivanja socijalnih pisaca bila je, na primer konstatacija Stevana Galogaže u članku „Iskustva jednog urednika“: „Teza da je stil čovek za nas je neprihvatljiva. Ona je rekvizit individualističkih naziranja na svijet. Socijalno orijentirani književnici imaju biti načisto s tim da je stil klasa, a ne čovek. Možemo se i danas pripraviti oko toga da li je i koliko je stil — čovek; ali uplitati u to „individualistička naziranja na svijet“, pa zatim efektu da je stil — klasa, pa onda uprošćeno povezivati literarni stil i produkcionu sistem, kao što je to činio Galogaža, znak je, čak i za najobitnijeg laika, vulgarizacije izvesnih marksističkih postavki, bez obzira što je to nije došlo, skloni smo da verujemo, iz sasvim dobronamernih pobuda. Međutim, takve vulgarizacije i uprošćavanja nisu bila usamljena; naprotiv; i nije zato ništa neobično što su kod nekih drugih naprednih pisaca i intelektualaca izazvala otpor i otvoreno neslaganje.

Bilo je, dabome, pokušaja da se u većito aktuelnom problemu umetnosti i tendencije odrede dinamičnije granice; da se književnost, dakle, ne posmatra kao dirigovana sfera u kojoj je moguće postići sve što se hoće i želi, što je u datom trenutku važno i potrebno, već da u njenom stvaranju sudeluju veoma složene, ponekad neodredljive intelektualne, emotivne i psihološke komponente. Pritom se, kao u eseju Iva Brnčića „Umetnost i tendencija“, išlo i u mistifikaciju druge vrste: „Umetnost je najzamerljiva pojava ljudskog duha, kaže se u tom eseju; pa zatim: „hipnotičko sugeriranje neverovatne verovatnosti“, „pokoravanje tuđe volje i svesti“, „mračna alhemija; pa opet: „umetnost spada među najviše i najzamerljive proizvode misaonog čoveka itd. Bilo je, zatim, u člancima Borisa Kidrića, Jovana Popovića i Augusta Cesarca, određenih nagoveštaja da socijalno-politički, tendenciozni, i uloženi niverzaln, samosvojni, estetički karakter književnosti nisu nepri-

jateljske i nepomirljive krajnosti, i da će se one, kad to nova društvena situacija bude omogućila, susresti bez uzajamnog pođozrenja i netrpeljive mržnje. Najviše dalekovidosti pritom pokazao je August Cesarac u značajnom eseju „Dostojevski — Lenjin“, objavljenom 1924. godine; vrednost i veličina Dostojevskog nije tu osporena — odođen je samo čas kada će mu to ponovo biti priznato: onda kad prođu prve muke i teškoće Revolucije i kad novo socijalističko društvo bude čvrsto stajalo na svojim nogama.

A dotle, socijalna literatura vodila je svoje (ne male) borbe levo i desno, i borila se sa vlastitim (ne malim) protivrečnostima i raskoracima. „Socijalna književnost — pisao je Veselin Masleša — u svom razvoju teži da se formira kao pokret u književnosti, adekvatan društvenom pokretu masa. (...) Ne didaktična, ne malograđanski utilitarna, ne subjektivno tendenciozna, nego veristička, prekretnička, socijalno tendenciozna, kao nužni postulat istinitosti. Ali i tu se pokazalo, više možda no igde, da dobre namere nisu dovoljne za stvaranje ne samo dobre nego i bilo kakve literature: jer ona ne nastaje programatskim zaključcima i odredbama grupe, pokreta, organizacije, već usamljenim individualnim naporima pojedinaca. Gotovo sve drugo izvan toga je „verzack“, pseudo-literatura, hartija.

O tome se govorilo, o tome se pisalo i polemisalo godinama. Miroslav Križeva, Stanislav Šimić, Marko Ristić i neki drugi naši pisci dokazivali su da pozitivna i napredna društvena tendencija ne obezbeđuje umetnički napredak, vrednu književnost. Gromkot ideja ne spasava nejakost i prazninu izraza i stila. Dobronamerna, idejna, socijalna književnost ostavljena bez prave umetničke imaginacije i strasti postaje suvišna i štetna, dakle bezidejna (jer su ideje omalovažene, ponižene frazerskom, nespretnom organizacijom reči), pa prema tome i potpuno nesocijalna, antisocijalna. Ništa bolje na svome sektoru nije se pokazala ni takozvana modernistička književnost. Križeva, Šimić, nadrealisti — svaki sa svojih staništa — upozoravali su na zablu-

de i greške socijalne literature. Ona je, međutim, polemisičući, vojujući, služeći revoluciji i svojoj (jednostranjoj) viziji književne istine, nastavljala vlastitim putem, dokazavši, potvrđivši kasnije životima, žrtvama mnogih pripadnika upornost i došlednost svojih uverenja.

Bilo je potrebno mnogo darovitosti i mnogo snage da se poletnost, polemichnost i borbenost socijalne književnosti iskaže u stvarnoj literarnoj produkciji. Ali to je izostalo. Slična sudbina zadesila je i nadrealističku književnu grupu: isključivost se nalazila i u njenim osnovnim stavovima (gotovo kao i u principima socijalne literature), — a tamo gde caruje isključivost i dogma nema trajnih književnih rezultata; kao i socijalni pisci, i nadrealisti su bili osporavani, negirani: braneci se, obrazlažući svoja gledišta, oni su pokazali više elastičnosti, više smisla za procenjivanje, za prisvajanje bitne, suštinske vrednosti literature, pravilnije uočavajući njenu nepovršinsku, dublju, nesentimentalno humanu, doista prevratničku, oslobodilačku duhovnu misiju. Sa takvih pozicija moglo je biti nade da će se stvoriti slobodna, nova, moderna, socijalistička književnost.

Danas se ona stvara i, bez ikakvog primitivnog presudavanja, može se reći da su tome sa svoje strane doprineli, svaki na svoj način, i socijalni pisci i nadrealisti. Definitivnu, potpunu reč o svemu tome kažeće pak književna i kulturna istorija. Zbornik eseja „Vreme i savest“ (za koji je tekstove prikupio Branko Peić, a predgovor napisao Velibor Gligorić) stoga je prvenstveno dokument našeg burnog i kompleksnog međuratnog književnog doba; uzbudljivog koliko i nepodnog, promerljivog koliko i principijelnog, eksperimentalnog i artifičijelnog koliko i pronalazačkog, tragičnog i herojskog u nekim svojim aspektima. Slagali se mi s njim u celini ili ne, to je dokument vremena, dokument budne revolucionarne književne savesti koja je, u svakodnevnoj društveno-političkoj akciji, sanjala i pevala o sutrašnjici i budućnosti, koja je, bez obzira na svoje čisto literarne zablude i olake zanose, verovala u slobodu, verovala u čoveka, i, u momentu presudnog i odlučujućem, nije se pokolebala, nije ustuknula pred opasnostima, pred beskrajnom reči smrt, uzdajući se u takođe beskrajnu, u čudesnu reč — život.

Miloš I. BANDIĆ

Iako je i pre antologije Dimitar Mitrev bio pokušava da se, pretežno u informativne svrhe, sastave zbornici novije makedonske poezije, tek njena pojava omogućava srpskohrvatskom čitaocu da prođe u mnoge tajne i nepoznate lepote savremene makedonske lirike, u jedan zanimljiv i izuzetan svet koji mu je ranije, u ovom i ovakvom svetlu, bio i nepoznat i zagoneban. Omogućava mu da upozna ne samo opšta kretanja i zajednički rast posleratnih makedon-

DIMITAR MITREV

skih pesnika — već i da sagleda određene vidove njihove poezije. Sama ta okolnost da su u jednoj jedinosti sakupljene pesme kadre da reprezentuju čitavu jednu pesničku genezu, obavezuju čitaoca da, pre nego što omeni subjektivne odlike te antologije, odredi sebe pred njenim objektivnim značenjem, svestan prilike koja mu je data da svedoči silovitom i moćnom razgranavanju jedne književnosti, njenom zrenju i napretku. Da se odredi kao svedok i saučesnik jednog izuzetnog, retkog i zaista istoriskog trenutka u našoj savremenoj književnoj situaciji, zvezdanog trenutka afirmacije i slave jednog do juče zapostavljenog i obezvređenog književnog doba; uzbudljivog koliko i nepodnog, promerljivog koliko i principijelnog, eksperimentalnog i artifičijelnog koliko i pronalazačkog, tragičnog i herojskog u nekim svojim aspektima. Slagali se mi s njim u celini ili ne, to je dokument vremena, dokument budne revolucionarne književne savesti koja je, u svakodnevnoj društveno-političkoj akciji, sanjala i pevala o sutrašnjici i budućnosti, koja je, bez obzira na svoje čisto literarne zablude i olake zanose, verovala u slobodu, verovala u čoveka, i, u momentu presudnog i odlučujućem, nije se pokolebala, nije ustuknula pred opasnostima, pred beskrajnom reči smrt, uzdajući se u takođe beskrajnu, u čudesnu reč — život.

Polazeći sa stanovišta da je poezija »prije svega kvalitet tem peramenta« Dimitar Mitrev se

odlučio za antologiju pesnika, tako da je njegova knjiga me antologija najboljih pjesama već antologija najizrazitijih pjesničkih ličnosti. Ta antologija ne sadrži, dakle, toliko »lijepih stihova već individualnosti s autentičnim osjećanjima, pjesnika koji su nosioci jedne sudbine, izvornih inspiracija i impulsa; ona »traži ono što je obilježje izabranih«. Ispunjavajući, na taj način, jednu od osnovnih ambicija svoje antologije, Dimitar Mitrev se doista reprezentativnim izborom imena pokušao da osigura od mnogih zamerki koje bi se sa literarnog i estetičkog stanovišta svakako mogle da u pute njegovoj antologiji, pogotovu zato što za nju nisu izabrane ni najbolje ni najcelovitije pesme pojedinih pesnika, već isključivo one koje rečito mogu da govore o razviku i sazrevaanju njihovih pesničkih individualnosti, o njihovom munjevitom rastu koji, ujedno, predstavlja i rast čitave posleratne makedonske poezije. Samim tim, antologija je indirektno ispunila i svoju drugu veliku ambiciju, pošto su njene stranice trebalo da budu i »dokaz pjesničkog sazrijevanja, dokaz poezije zrele da bude antologijski prikazana«.

Nesklad, međutim, počinju da se primećuju kada se te dve ambicije antologije »Poslijeratni makedonski pjesnici« dovedu u vezu sa njenom isto toliko jasnom namenom da »bude i nesumnjivi prilog jednom preglednijem i cjelovitijem informiranju o stanju savremene makedonske poezije«. Sam izbor pesama, i po priznanju sastavljača, ne reprezentuje ni najizrazitije stvaralačke preokupacije današnjih makedonskih pesnika ni najviše domete makedonske poezije, koja se svakim danom sve smelije i sigurnije određuje u višim oblastima autentičnog pesničkog izražavanja. Birajući karakteristične pesme karakterističnih pesnika Dimitar Mitrev je afirmisao samo jedan, unekoliko već anahroničan i prevaziđen vid te lirike, prenebregavajući okolnost da su romantičarski i folklorni akcenti u stvaralaštvu izabranih pesnika u većini slučajeva danas već preboljene dečje bolesti, jednako kao i njihovi naivni deskriptivno-realistički stihovi kojima je Dimitar Mitrev ukazao gostoprimstvo u svojoj antologiji, prikazujući strelovit proces formiranja posleratne makedonske poetske tradicije. S izvesnom tvrdoglavom nepopustljivošću u svojoj doslednosti, Mitrev je prečuo gotovo sve netradicionalističke akcente savremene makedonske poezije, lišavajući čitaoca izvanredne mogućnosti da doživi mnoge suptilne, autentične pesničke tonove, kojih u današnjoj makedonskoj lirici svakako ima više nego u njegovoj antologiji. Ispuštajući iz ruku jedinstvenu priliku da afirmiše vrhunsku ostvarenja najboljih makedonskih pesnika, Dimitar Mitrev nije uspeo da ubedljivo, sigurnim i nesumnjivim ostvarenjima, reprezentuje pravu zrelost posleratne makedonske poezije nego je prikazao proces njenog sazrevanja, čime je, u izvesnom smislu, njoj samoj učinio medvedu uslugu, predstavljajući je kao pojavu čija je umetnička vrednost ispod nivoa na kome se ta poezija danas stvarno nalazi. Dorasla jednom opštijem merilu za vrednost savremene naše poezije, makedonska lirika se, međutim, sasvim ravnopravno tome merilu i podređuje, primajući svojim rastom i svojom stasitošću, surovu obavezu da bude cenjena kao deo jednog jedinstvenog pesničkog nastojanja.

Objektivni značaj antologije »Poslijeratni makedonski pjesnici«, čija je pojava dragocena naročito za utvrđivanje integralnih osobina savremenog našeg pesništva, natkriljuje ipak, u velikoj meri, njene subjektivne protivrečnosti i sve zablude njenog sastavljača. Uprkos svim greškama i slabostima koje, sastavljajući ovu antologiju, nije savladao, Dimitar Mitrev je, s plemenitim namerama obavio jedan plemenit posao. Njegova antologija, trudom prevodioca Branka Karakaša, približava jugoslovenskog čitaoca najboljim makedonskim pesnicima; ona ga uvodi u jedan njemu ranije nedovoljno poznat svet, u kome on s radošću i ponosom otkriva svoja lica, svoju toplinu i svoju dušu, one iste boje i tonove koji ispunjavaju njegov vlastiti život.

Nastavak na 6 strani

Raško JOVANOVIĆ

Predrag PALAVEŠTRA

Pogled na našu pozorišnu prošlost

(Pavao Cindrić: „Hrvatski i srpski teatar“, „Lykos“, Zagreb, 1960)

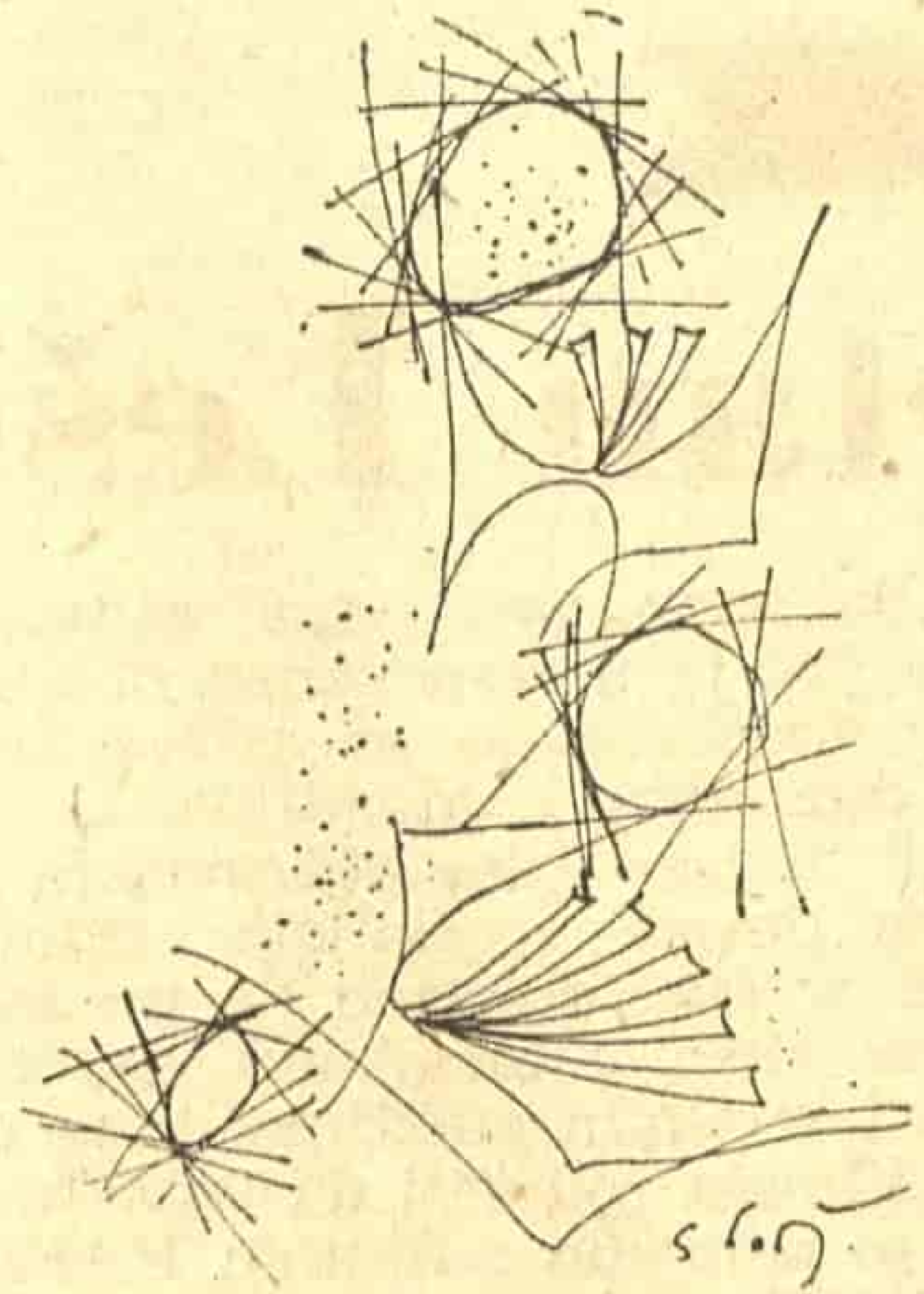
Naša bogata pozorišna prošlost još uvek nije dovoljno proučena: ne samo da još nemamo izradenu istoriju pozorišta zasnovanu na rezultatima temeljnih naučnih proučavanja istorijskih razvoja i puta našeg teatra skog razvoja, tu su i osnovni razlozi što dosada nismo dobili celoviti istoriju pozorišta. Pavao Cindrić nije imao velikih pretenzija kada se prihvatio posla da u knjizi »Hrvatski

smemo zadovoljiti samo konsultovanjem pisane građe i literaturne, jer pozorišna umetnost nije isto što i književnost i za njenu rekonstrukciju potrebno je znatno više elemenata. Upravo tu i leže velike teškoće pozorišnih istoričara, tu su i osnovni razlozi što dosada nismo dobili celoviti istoriju pozorišta.

Pavao Cindrić nije imao velikih pretenzija kada se prihvatio posla da u knjizi »Hrvatski i srpski teatar« obradi najznačajnije pojedinosti iz prošlosti našeg pozorišta. On je, pre svega, nastojao da savremenom čitaocu — i onom koji se interesuje za prošlost a i onom kod kojega će se taj interes »verovatno, probuditi (u danima proslave naših najstarijih pozorišta) — pruži najosnovnije informacije

o pozorišnom životu u našim najznačajnijim kulturnim centrima, a naročito u Zagrebu, Novom Sadu i Beogradu. Pritom je izostavljen pogled pozorišnog života u mnogim gradovima koji, takođe, imaju bogate pozorišne tradicije. I, što je možda još važnije, nije makar i delimično, dat prikaz delatnosti mnogih putujućih pozorišnih družina, koje su u prošlosti imale itekako značajnu ulogu obezbeđujući najširim narodnim slojevima dodir sa scenskom umetnošću. Iz ta dva osnovna nedostatka, koji se samo donekle mogu pravdati obimom knjige, proizilaze i ostali i to naročito u tretmanu same materije.

Ako se, kada je reč o odeljcima knjige posvećenim predistorijatu našeg pozorišta, i možemo zadovoljiti sumarnim iznošenjem najosnovnijih podataka, taj metod je neprihvatljiv kada su u pitanju noviji periodi istorije našeg pozorišta. Bilo je, ipak, potrebno, uz iscrpna navođenja činjeničkih materijala i nabranjanja mnogobrojnih scenskih umetnika, dati i opšte zaključke o pojedinim pozorištima, periodima i, svakako, o pojedinim značajnim ličnostima. Leksikon, štampan na kraju knjige, sa popisanim ličnostima, samo delimično to dopunjuje, jer su karakteristike i podaci o nekim glumcima i rediteljima ne samo nepotpuni nego i netačni. Tako u tekstu o Peri Dobrinoviću, jednom od najvećih jugoslovenskih scenskih umetnika, čitamo samo: »Beogradski

U POSETI KOD FRANCA KŠAVERA MEŠKA

Tih julski dan pod dalekim padinama jedne daleke, neznane planine. Teško je opisati te krajeve, ta raspoloženja... Nema mnogo onih koji znaju za seoce Kotlje pod Uršljom Gorom, za one zabačene staze koje vode preko prevoja i potoka, pored seoskih vrtova sa kapidžicama od ruža, pored belih kuća utonulih u gladiole, cinije, karanfile, betonije i georgine, pa dalje preko jelovih i brezovih šumara, pa opet dalje, ivicama osunčanih livada iz kojih bije aroma pokošene trave, uz proplanke, niz proplanke, kroz slikovito mestance Sele i dalje, sve do Slovenjgraca. A sigurno ima takvih koji bi voleli da dožive to. Ja ih pozivam da pođu tamo, na ispovest pred sobom, na katarzu duha, na osveženje tela. Neka naprave jednom istu ovakvu šetnju, kroz najlepši kaleidoskop alpskih pejzaža, bez susreta sa ljudima, u potpunoj, savršenoj samoći, bez briga, bez misli, zagledani čas u ciklame na smaragdnom travnjaku, čas u zaplošenog mrava, čas u plavičaste daljine, sa obrisima nekih nedosežnih urvina na horizontu. Koliko ima čari upravo u tome što je sve to tako udaljeno od naše svakidašnjice, kao kratka fatamorgana sa drugih nekakvih obala!

... Približavam se seocetu zvanom Sele, koje se ne vidi ni sa vrhova ni sa drumova, koje je tako skriveno među složenim ograncima i uvalama Uršlje Gore da se vrlo lako može promašiti i uopšte ne naći. Sa jednog zaokreta staze, posle šume, otvara se odjednom slika; u udolini stoji maketa crkvice, pravo na travi, onakva kakvu naši srednjovekovni vladari drže na dlanovima po zidovima starih zadužbina, samo, razume se, u drukčijem, u gotskom stilu. Oko nje nekoliko kućeraka i strmo groblje. Puno divljih ruža i drugog cveća.

Od 1921. godine živi u jednoj od ovih kuća, zapravo u jednoj sobi u koju se ulazi levo iz niskog pretoplja, jedan od najstarijih živih jugoslovenskih pisaca, Franc Kšaver Meško.

Ulazim nepoznata i nepoznata. Za stolom, na kome vladaju neki nered, sedi okrenuta leđima figura stada. Potrebno je izvinuti se i bar nešto objasniti. Domaćin slabašan, onizak (prešao je osamdeset petu godinu) zbrzano dohvata neki vrlo pohaban kaput, izvinjavajući se što je u košulji, pa se nešto zbrunjuje oko kaputa, uzima drugo. Malo posle već sedimo za stolom. Gledam visoki drveni krevet iz 19.og veka, malo prozorče u zelenilu, knjige, papire. Ovo nije sirotinja, mada bi se, formalno, moglo nazvati i tako. Ovo je askaza, život žrtvovan ili posvećen seljacima, prirodi, meditaciji, radu. U Meškovim biografijama piše da je nekada bilo dosta borbe da se savlada žar i želja za punijim životom.

Hoću mnogo da znam, te postavljam pitanje koje bi možda bilo preteško i za mladog sagovornika: — Kad biste morali na nekom stranom univerzitetu da držite predavanje o Sloveniji, šta biste rekli? — ... Znače kako je. Ovde kod nas je tako lepo... Jedan koji je video mnogo sveta i poznaje Alpe tvrdio mi je da je ovo podnožje Uršlje Gore nešto najživopisnije što postoji. Pa možda i to utiče na etiku ljudi. U pravu ste kad kažete da ovdje ima relativno malo kriminala. Pogleda čovek ovo, pa se predomisli... Seoskom posedu, naravno, nije lako. Sinovi odlaze u inostranstvo, u gradove. Nekada je to odlazanje imalo još teže aspekte. (Ja se setih: davno, davno, Meško je sa gotkim žaljenjem pisao o om-

ladini koja zauvek odlazi u tudinu, na neznane pute, u večna potučenja). Samo se jedno mora reći: Slovenija je sada našla sebe i svoje mesto i ne mora, kao nekad, da mi sli pod čijom bi joj dominacijom bilo snošljivije.

Za vreme razgovora ponudio me dvema čašicama domaće rakije. Meško nije imo više čime da me ponudi, jer još nije bio dobio ručak od žene koja se stara za njega. Tek posle je primetio na postelji parče ražanog hleba, tvijeno u novine („tako su mi doneli“) i silom me naterao da ga ponesem na dalji put.

Zatim se izvinio: — Moram da idem. Sad je skoro dvanaest sati, a ja ovdje objavljujem podne, zvonim u crkvi Naravno, može i nešto malo kasnije, ali ipak...

Kad sam napuštala udolinu, penjajući se po blagom sunčanoj kosini, u širokim prostranstvima razlegalo se melodično zvonjenje. Do prvog rata na ovoj crkvi bilo je zvonilo sa oznakom 1400-te godine. Freske su sa početka 17-og veka.

Na dva sata hoda odande živeo je drugi veliki slovenački pisac, Prežihov Voranc. Danas je na njegovom imanju samo spomen ploča i minijaturni muzej. Ali zato još pola sata hoda dalje živi Vorančev rođeni brat, usamljeni čudak, šerret, skeptik.

— Kad će ova naša Meziška dolina roditi takvog čoveka kao što je bio moj brat? Sigurno neće za deset hiljada godina. A i Meško je silan. Evo, dandanas piše za „Kotorski fužinar“, koji ja uređujem. Lepo piše. Smetaju mu posetioci, a i korespondencija vodi veliku. A ovo je moja televizija, — kaže odjednom Vorančev brat i pokazuje kroz

F. K. MEŠKO

prozor planinske vence u izmaglici. U tu izmaglicu, kroz godinu dana, idem opet Mešku u pohode.

— Kako da vam se zahvalim za vašu knjigu iz celokupnih dela, koju ste mi zimom poslali? — pitam dragog, sad već „davninašnjeg“ poznanika.

— Meni ne vredi poklanjati ništa, — kaže Meško. — Ja sam tako star da pokloni neće više dugo da mi služe. Ali dobro, ako možete, onda Ivu Andrića, molim vas. Njegova „Lica“. Samo molim vas latinicom. Znam srpskohrvatski, ali me ćirilica sad već zamara... Hoćete da vam skuvam čaj?

Meško opet ide da zvoni, a ja se vraćam duž Uršlje Gore, i ponovo mi se pogled raduje vidicima, isto onako kao što se sluh raduje najlepšem simfoniskom koncertu. Samo što ova umetnost ne podleže dimenziji vremena. Priroda je neprolazna simfonija.

Dr. Irena GRICKAT

O savremenosti savremeno Novi književni časopis u Sloveniji

Odavno se u Sloveniji osećala potreba za novim časopisom. »Naša sodobnost« okupila je oko sebe uglavnom određeni krug saradnika, jer i samo po sebi je razumljivo da jedan časopis nije u mogućnosti da angažuje sve kvalitetne pisce. Posle »Besede« pojavljuje se »Revija 57«, ali je bila kratkog veka. I najzad, pojavljuje se »Perspektive«. Skoro neminovno se nameće pomisao da su »Perspektive« nekakav nastavak »Besede« i »Revije 57«, ali urednik Janko Kos o tome misli drukčije:

— Nesumnjivo, »Beseda« je svojevremeno odigrala pozitivnu ulogu. Formirala je čitav niz pisaca, danas već poznatih i priznatih imena. Našim novim časopisom nemamo nameru da nastavimo delatnost »Besede«, čije se delovanje vodilo uglavnom na literaturu. U »Perspektivama« smo sebi postavili cilj da razbijemo uobičajene rubrike i tako sadržajno raširimo i obogatimo svoj časopis. Nećemo se zadržavati na registrovanju pojedinih umetničkih manifestacija, i hroničarski beležiti ovu ili onu, često efemernu pojavu. Umesto toga posvetićemo veću pažnju svim onim zbivanjima koja reprezentuju naše vreme. Jednom rečju, nastojaćemo da se u našem časopisu oseti pulsacija našeg doba. I zato se nećemo ograničiti samo na literaturu, već ćemo naš osnovni zadatak biti da osvetlimo problem čoveka u savre-

nom društvu i njegov odnos prema tom društvu. Tako ćemo naprimer izvestan broj stranica našeg časopisa posvetiti savremenoj društvenoj publicistici, kako domaćoj tako i stranoj. (Kao primer navodim studiju »Polnost i potrošnja« od savremenog nemačkog sociologa Helmuta Šelskog koju ćemo objaviti u prvom broju.) Isto tako tretiraćemo i niz pitanja iz oblasti marksizma i tako otvoriti vrata zanimljivim polemikama.

— Što se tiče literature, pozvala ismo na saradnju veći broj pisaca, a pritom se nismo ograničavali na uski krug, jer je naš jedini kriterijum: o savremenosti savremeno.

— Našim čitaocima predstavljamo i niz stranih pesnika, samo njihovo objavljivanje neće imati informativni karakter. Prevodi ma savremene evropske i američke poezije želimo da izademo iz dosadašnjih okvira, a prednost ćemo dati modernoj neromantičnoj poeziji, koja je našem čitaocu ne samo nepoznata već i strana. Verujemo da će vrhunski savremeni pesnici uticati i na razvoj našeg pesničkog izraza.

— I naravno, jedan od naših glavnih zadataka biće uspostavljanje što bližeg kontakta sa piscima iz ostalih republika, svakako sa onima sa kojima naš vezu srodne težnje.

— Nastojaćemo da sadržinom našeg časopisa opravdamo i njegovo ime.

P. Z.

JEDAN FRANCUSKI KONCERT

Kada je poslednjeg februarskog dana prošle godine, dakle u vremenskoj fazi zenita prethodne koncertne sezone, pred Simfoniskim orkestrom beogradske radio-televizije stajao, u dvorani Kolarčevog narodnog univerziteta, prvi put u ovom gradu, dirigent svetskog ugleda i slave Andre Klitens, bio je događaj za posetioce beogradske koncertne večeri o kojem je domaća muzička kritika sledećih dana sa divljenjem pisala, stavljajući na čelo svojih glorifikacija neodoljivo doživljeno dejstvo interpretatorske i stilizatorske delatnosti jednog maestra dirigentskog posla. Objavljen posle ograničenih pripremljenih studija, tojest na probama sa orkestarskim ansablom koji se sa dotičnim dirigentom prvi put susreće, taj prošlogodišnji Klitensov dirigentski posao u Beogradu bio je dovoljan da prikaže jednog veoma značajnog reproduktivnog umetnika, pa nam se zato čini nepotrebnim svako ponovno podvlačenje Klitensovih vrhunskih dirigentskih kvaliteta, pokazanih i sada, 11.0.0.0. na istom koncertnom mestu, no ovog puta sa orkestrom koji je do svih sitnica i detalja upućen u dirigentove intencije a koji i sam, pod poznatim i visoko uglednim imenom Simfoniskog orkestra francuske radiodifuzije uživa zaslužena priznanja od svih koji su imali prilike da ga čuju na talasima pariske radio-stanice.

Finis i utancani muzički senzibilitet šefa i tehnička, izvođačka perfekcija orkestra uvek su dva bitna i neizostavna uslova za potpuno obelodanjivanje specifične muzičko-jezičke fakture a kroz nju i idejno-emocionalne potencijalne sadržine izvođenih simfonijskih dela muzike. Vazda budna i živahna, na muzičkoj materiji i njenom latentnom smislu iskovana dirigentska pažnja Andre Klitensa (jedna aktivno emarirajuća muzička svest koja ne ustupa svoje vitalno mesto automatizmu rutine i dobrog pamćenja) totalno je ispunjavala prvi pomenuti uslov za zvučno oživljavanje kompozicija na programu koncertne večeri Simfoniskog orkestra francuske radiodifuzije; izvanredna elastičnost u reagovanju na potstreke predvodnika, združena sa instrumentalističkom virtuoznošću svakog pojedinca u orkestru Francuske radiodifuzije omogućivala je u punoj meri ostvarenje drugog od istaknutog uslova za prinošenje značenja izvođene muzike sluhu slušalaca, prisutnih na koncertu o kojem je reč. Pa ipak, snažni i jednosturni aplauz ljudi u punoj dvorani ne može moći uzeti kao svedočanstvo o svugde i sasvim realizovanom kontaktu između svesti slušalaca i unutar njegov ljudskog smisla prikazanih opusa, smisla koji počiva uprištišeno programskim arabskim strukturama baletu Berliozove koncertne uvertire »Gusar« (1831), u bujno grotesknim tonskim šarama svite »Petruška« (1946) iz istoimenog mladačkog baleta Stravinskog, u klasično logičnim zvučnim formama prve simfonije Anri Ditiđe (1951) i u praskavo kolorisanim stavovima »Pro vanskalske svite« (1937) Dariusa Mijo-a.

Ne čini se ovom konstatacijom apsolutno nikakva zamerka niti bilo koje otpustanje od već deklariranih maksimalno pozitivnih priznanja, kako odličnom majstoru danas već uveliko proverene autonomne muzičarske specijalnosti dirigovanja velikim simfoniskim orkestrom Andre Klitensu, tako ni izvođačkom kolektivu precizno u tonu izjednačenog, uzorno uravno teženog i dinamičko-agaogički krajnje pokretljivog Simfoniskog orkestra francuske radiodifuzije. Učinjena je naprotiv, primedba da čak ni jedan takv prvorazredni instrumentalni ansabl kao što je ovaj pariski orkestar, pod vodstvom tako blistavog dirigenta kao što je Andre Klitens, ne može sa-

viadati i poništiti oštre iverice smetnji prisnom doživljavanju muzike koje su fatalno izgradili nekoliko društveno-istorijski fiksirani činiooci; pa ako se tome doda, da je za poslednjih stotinak godina muzički aspekt na suštinu a favorizovalo virtuoznost izvođenja kao efektanu sliku, da je sva svetska današnja koncertna publika razmazano navikla da prisustvuje skoro teatralnim scenama simfoniske buke i disciplinovanog sklada u jednovremenom naprezanju stotine osoba, da je u susretu sa stranim orkestarskim ansablom svaka publika orientisana na novost lica, prizora, držanja i izgleda nepoznatih lica, i da je, najzad, uobičajena reklama (rečimo: kulturna propaganda) organizatora koncertnog života u svakoj sredini za ljubav komercijalnog ideala zavela praksu prena glasanja jednog večernjeg muzičkog događaja i zanemarivanja značaja onog što je u jezgru koncertnog programa, onda su pomenuti ti društveno-istorijski činiooci ovdje gotovo svi i nabrojani, a dirigentu i orkestru na koje se ovdje osvrćemo pripada visoko priznanje što perfekcijom svoje umetničke delatnosti jednu istorijsku nastalu deoformaciju društvene svesti svode na najmanju moguću meru.

Sastav koncertnog programa igrarazume se, takođe važnu ulogu pri ostvarivanju unutarnjeg kontakta slušalaca sa spiritualnom klimom simfonijskih dela. Koncertni program, za razliku od antologije poezije, naprimer, — iako i sam hrestomatija svoje vrste — ne može se slušati u navratima i sa drugim, lično izabranim prekidima, osim onog jednog predviđenog, a na slušalački kapacitet prijemčivosti utiče svakako i pozicija „tačke testista“, najsadržajnije i najkomplikovanije kompozicije u programu, koju je ovog francuskog večera u Beogradu nesumnjivo predstavljala simfonija Anri Ditiđe-a, delo prepuno jedne teške i mučevne ozbiljnosti, francusko do korena upravo onoliko koliko je francuska i kartezijska filozofija, i sa kojim je, trebalo možda i otvoriti ovo muzičko veče, namenjeno muzičkoj reprezentaciji jedne visoke i svetle kulture, čija dionizijska i pitoreskna strana ima svoj puni kontrabalans u apolinijevskom, kontemplativnom, duboko racionalnom i instinski serioznom umetničkom stvaralaštvu. Jer — budimo otvoreni — nekada frapantna Berliozova orkestralna tembrizacija ne može više nikog zaseniti uvertirom »Gusar« (početnom tačkom programa ovog večera), kada su stekle široku popularnost uvertira »Rimski karneval« i ona za operu »Benvenuto Čelini«, sa kojom nam se dirigent Klitens predstavio prilikom svog prvog beogradske gostovanja; a svita iz famozne baletske muzike Stravinskog o tragičnom simbolu čaplinovski-zaljubljeničke osećajnosti, zaslužne u oklopu mehaničke vašarske lutke (ili o stravičnosti mehanizovanih, društveno-konvencionalnih ljudskih manira posred živog jada proklete ljudske sentimentalnosti) izgubila je dosta od svog smešnog užasa krivicom samog kompozitora, koji je, trideset pet godina posle eruptivnog postanka scenskog dela, uneo u njegovu simfonisku prerađu cerebralni hlad svoje staračke mudrosti, možda i sa dahom one divne olimpijske dosade i introspektivne gadljivosti, sa kojom snažne individualnosti uzimaju u ruke ispovesti o svojim mladačkim strastima. Najzad, i »Pro vanskalska svita« Dariusa Mijo-a, krasna starina južnofrancuskog folklor

Pod ovim uglom gledanja, sim-

fonija Anri Ditiđe-a prava je groznica u ovom francuskom programu (francuskom i sa uključenjem ruskog »Petruške«, koji je upravo iz Pariza, za apogeje delovanja baletske trupe Dagiljeva, prnuo u široki svet), a gusto natuštena atmosfera Pasakalje (prvog stava) u ovoj simfoniji, Hofmanovski noćnička stravičnost njenog Skera, duboko dramatična meditativnost Intermea i, po ličnom ukusu pisca ove recenzije, eklatantno snažni, svojom unutarnjom klimom totalno savremeni Finale — sa grozničavo potresnom silaznom kaskadom jedne ostatine figure, izvanredno srodne sa uzbuđljivom geometrijskom mirnoćom apstraktnih motiva jednog Mondriana, Riopela, Plobera ili Sulaža, — i pod svakim drugim uglom gledanja predstavljaju veoma ubedljive izraze tipičnih duševnih stanja čoveka naše epohe.

Zasuti burom zahteva za produženjem muziciranja, Klitens i njegov vrtni orkestar dodali su čuvenu, vatrenu provanskalsku Farandolu s kraja druge Svite izabranih stavova iz Bize-ove scenske muzike za Do-

IGOR STRAVINSKI

de-ovu dramu »Arlezijanka«. Ogromna dinamička gradacija i akceleracija u prikazivanju dveju kontrapungiranih tema (marša i igre) pojačale su buru potražnje i zahvalnosti, a na to je gudački deo orkestar, kao da kazuje »laku noć« pokazao jednu starinsku, u zvuk pretvorenu sliku, Bize-ov Adadjet iz prve Svite za »Arlezijanku«. Sluga Baltazar je potajno zavoleo svoju gospodarinu Renod. Ona mu je jednog dana rekla: »Baltazare, osećam da sam te zvolela, idi!« Otišao je, i sada, posle trideset godina, oni se prvi put ponova susreću, na veseloj svadbi njezine unuke i unuka njegovog drugog gospodara. Dugo i nemo čutanje, polu ugašene oči, smežurana staračka lica. »Neka te bog štiti majko Renod!« — Na staričinom obrazu jedna zaustavljena, mirna, skamenjena suza: »O, to si ti, jedni moj stari, dobri Baltazare!« — Predra suđe prošlosti, nepremostive klasne preprike. Pol Lafarg je tačno nazvao Dodeov roman »Saf« »književnom formom buržoazije«. Takva je i njegova drama »Arlezijanka«. No Bize ju je zapljusnuo i prelio jednom opštehumanošću vrelinom — zagrcnutom tugom i nežnošću, koje su u ovom Adadjetu neodoljive.

Kada smo se razilazili sa francuskog koncerta, noć je uveliko vladala gradom. Motor trolejbusa je ravnomerno štekao a tiha, lagana melodija Bizeovog Adadjeta, probijajući se kroz tutnjavu kola, smela se kroz suze na nas, putnike s koncerta. Nisu savremeni n ove reči ni ta muzika, ali ljudi su izgledali zamišljeni, rasejani, neki su krišom šmrkali. Kijavičavi smo, stiču se sezone kiše. Ta zalazimo već u jesen! Pavle STEFANOVIĆ

„Kapetan Leši“ — film akcije

Dobri filmovi akcije su još uvek retki u našoj kinematografiji. Možda je slučaj hteo da se za prvi takav film kod nas odluči režiser Zika Mitrović i da je njemu, uglavnom, palo u deo da i dalje neguje taj žanr. On je za poslednjih deset godina zaista stekao sve kvalifikacije da uspešno odgovori ovom zadatku. To punom merom dokazuje njegov poslednji film, KAPETAN LEŠI, koji u poređenju sa prvim njegovim delom ESALON DOKTORA »Mo« znači jedan ozbiljan korak unapred ne samo u zanatskom, već i u umetničkom pogledu. Veoma je teško govoriti o umetničkoj vrednosti jednog filma koji tre-

ba da bude, pre svega, atraktivan, jer je u tom žanru obično sve usredsređeno na ritam, boju, dinamiku i dopadljivost. Ali režiser Zika Mitrović je u svom dosad najboljem filmu, MIS STON, dokazao da ne želi da se služi uobičajenim površnim i jeftinim efektima, koje ovaj filmski rod teži da nametne. To je potvrdio i filmom KAPETAN LEŠI, koji je na festivalu u Puli, u pogledu režije, predstavljao čisto i ujednačeno ostvarenje.

Film te vrste, naravno, ne može da se upoređuje sa ozbiljnim psihološkim dramama ili realističkim delima domaće i strane kinematografije, niti mo-

že istim merilima da se ocenjuje. Težnja je akcije filma da do kraja zadrži pažnju gledaoca, postizanjem atmosfere napeitosti i uzbuđljivim ritmom. KAPETAN LEŠI je u tome uspeo.

U pogledu teme ovaj film nam je zanatski precizno i sa vanrednim detaljima pružio sliku poslednjih dana rata, kada su na Kosovu i Metohiji zaostale baliističke bande pokušavale da održe po svaku cenu svoje profašističke terorističke mreže. Sukob jedinica Narodne odbrane sa jednom grupom balista je osnova na kojoj je građen ovaj film. Ljubavni zaplet su tu sporadični i nenametljivi.

Svi likovi u ovom filmu su građeni plastično, s puno mere i ukusa. Ne bi imalo smisla posebno istaći neke od glumačkih kreacija, jer su one sve redom — možda sporedne još više od glavnih — solidne i upečatljive. Zika Mitrović upravo snima svoj četvrti film, SIGNALI, sa kojim želi da nadmaši svoj najbolji film, MIS STON (citirali smo reditelja). Želimo mu da uspe i da na taj način održi kontinuitet u stvaranju dobrih filmova akcije koji bi iako bez većih umetničkih pretenzija, mogli na svoj način da obogate našu kinematografiju.

I. F.

JOVAN BIJELEĆ: TISKOVAC O BOSNI

TEOKRIT I NJEGOVA ŽETVENA SLAVA

Na Siciliji se razvio i književno usavršio mim, naročita vrsta narodne lakrdije, koja je, bez ikakve etičko-pedagoške svrhe, sa trga ili iz krčme, na gozbi ili o prazniku, bez truda uzimala gradivo za svoje fotografski verne otiske iz života širokih narodnih slojeva i u njima verno podražava vala komična lica, na primer pijanice, grebizdele, zaljubljene mladiće, ili smešne strane života, pa je otud i dobila ime. Nju su književno doterali i time pokazali znatnu meru umetničkih odlika Epiharm s ostrva Kosa, koji je već kao dete sa svojim ocem došao u Megaru na Siciliju, a docnije u Sirakusu, zatim Sofron iz Sirakuse i njegov sin Ksenarh, koji su živeli u V-om veku s. e. Od njihovih mima, koje je veoma cenio niko manji nego Platon, sačuvano je samo malo odlomaka.

Na umetnički razvitak mima uticao je karakter siciljskoga naroda, koji je bio naročito šaljiv: »Nikada Sicilijancima, kaže Kikeron (Protiv Vera II 4,43), nije tako zlo da ne bi rekli koju šaljivu ili podesnu reč«. Prema takvim narodnim šalama Sofron i Ksenarh pisali su svoje umetničke mima. Kakvi su oni bili, može se donekle videti iz Teokritovih pesama koje su ispevane u gledanju na Sofronove mima. Teokritova pesma Sirakušanke ili Adonidovo, u kojoj se opeva ju doživljaju dveju Sirakušanki o Adonidovu prazniku u Aleksandriji, ispevane su prema Sofronovu mimu Svečarice s Istma. Da se i takvo pesništvo može odlikovati dubljim pogledima u ljudsku prirodu i takvim poniranjem donositi istinu, snagu i svežinu života, za to su najbolji dokaz Šekspirove drame i Servantesov Don Kihot. Mada mim služi zabavnim potrebama dana, on ipak stiče književno obeležje ili time što genijalna ličnost kao Sofron svojim mimskim proizvodima dobiva priznanje veoma učenih glava, ili time što obdareni mimografi umeju da prizore iz života, tako pune pravog realizma, upotrebe za svoje mimsko stvaralaštvo i da du mu puno književno dostojanstvo.

Od književno izgrađenih i sačuvanih mima veoma istaknuto mesto zauzimaju gradski i seoski mimi Teokritovi. Osnova ovih poslednjih jeste sviračko i pesničko nadmetanje između dvaju pastira, naročito govodara. Seoski mim se razvio iz pastirskog ili bukoljskog pesništva, koje već Homer spominje u Ilijadi (XVIII 525), a zemlje u kojima je ono cvetalo bile su Eubeja, na kojoj Hermesljanakt iz Kolofona lokalise pastire Dafnida i Menalku, zatim Arkadija, gde je bukoljske motive negovala Anita iz Tegeje, a naročito Sicilija, koja je bila puna mekotravniha pašnjaka s neizbrojnim stadima govoda, ovaca i koza, i zato se odvajkada odlikovala razvijenim stočarstvom. Tu je lokalisan Dafnid, lepi i mladi junak siciljskih pastira, o kome je bilo mnogo priča: po jednoj neka nimfa poklonila mu je svoju ljubav, a kad joj je krenuo verom, ona mu je oduzela vid. Već je Stesihor iz Himere ispevao romantičnu pesmu o Kaliki i slavio pomenu tog Dafnida, tradicionalnog junaka pravog pastirskog pesništva. Zato je Stesihor smatran kao začetnik pastirskog pesništva. Drugi su kao takva smatrali nekog Dioma, o kome se zna samo to da je živio pre Epiharma, koji ga spominje u dvama svojim komadima. Nakonost prema ovom pesništvu razvila se u velikim gradovima helenističkih država, gde je život postao ukočen i dosadan, jer su u njima glavna stvar mnogo više bili dinastički nego nacionalni interesi, pa je pesnike koji su živeli u takvim gradovima osvajala žudnja za prirodom i za milinama prirodnog seoskog života.

Jedan od pesnika koji su sebi u pamet dozivali prizore iz seoskog i pastirskog života, dobro ga poznavali i prostonarodnu pastirsku poeziju umetnički usavršavali, bio je Teokrit, koji se, kao sam što kaže, rodio u Sirakusi, ali je već rano pošao na ostrvo Kos, gde su mu elegičar Fileta Košanin i epigramatičar Asklepijad sa Sama davali uputstva za pesnički rad, i gde se sprijateljio s lekarom Nikijom iz Mileta i pesnikom Aratom iz Sola u Kilikiji.

Otuda se vratio u zavičaj, gde je Hijeron Mladi otklonio opa-

snost koja je Sirakusi pretela od Kartaginjana. Oko 272-e god. pošao je u Aleksandriju, gde je na dvoru Ptolemeja Filadelfa (285—246) naišao na prijateljski prijem. Tu se upoznao s merodavnim književnim krugovima i dobio jake poticaje za svoje pesničko stvaralaštvo. Sva je prilika da je iz Aleksandrije pesnik još jedanput pošao na Kos i u istočne zemlje i, kad je Sirakusom zavladao Hijeron Mladi, prijatelj pesnika, vratio se u nju.

Pod Teokritovim imenom sačuvane su trideset i dve pastirske i druge pesme, dvadeset dva epigrama i jedna pesma koja se po svom obliku zove Siringa. Jedan od najlepših njegovih seoskih mima jeste Žetvena slava, koju je već D. Hajnzije nazvao »kraljicom svih ekloga«. U toj vedroj maskeradi pesnik crta kako je s dva prijatelja, Eukritom i Amintihom, pošao u selo prijateljima Frasadamu i Antigenu,

Ja i Eukrit i lepi Amintih zakrenusmo dvoru Frasadamovu, pa se odmarasmo veseli tada legavši na tle na dušek od prijatne debele site i po svežemu lišću što tek se odreza s loze. Mnoge topole nad glavom i bresti su šušтали blago, a u blizini sveti romonio kladenac štono teče iz pećine nimfa, sa žuborom u do se sliva. Od sunca pijani cvrčci u senastu granju zelenu revno se takmili cvrkom, a odnekud s polja daleko stizo vremenjačin krekot iz gusta trnova grma. Pevale ševe i zebe i grličin čuo se grgut, plave su zujale pčele nad zrealom bistra studenca. Sve je mirisalo letom i danima jeseni štedre. Svud nam se kraj nogu kruške, a okolo bokova silne jabuke vajjale zrele, a šljive od obilna roda teške savijale grane, do crne se spuštale zemlje. Cetverogodišnji skido se lem na zaklopcu vrča. Kastalke nimfe što na parnaskom živite vrhu, da li je vrc sa takvim nektarom starina Hiron metno pred Herakla nekad u Folovoj kamenoj spilji? Je li Polifema onog, na Anipu silnog pastira, koji je planine teške za lađama nekada baco, takav nagnao nektar da zaigra kolo po toru kakvo ste piće, nimfe, sa vodom pomešale onda kad smo Dernetru slavili mlatilju? O da bih opet veliku lopatu zabo u žito, a da bi se ona s makovim cvećem i snopljem u ruci osmehnula na me!

LJUDI I GODINE

Sunčani deo norveške prirode

Povodom 50-godišnjice smrti Bjernstjerne Bjernsona

U poslednjoj instanci, bez obzira na vreme koje je za to potrebno, istorija je pouzdan, gotovo nepogrešiv procenjivač vrednosti umetnika i umetničkih dela. Ona briše prah vremena sa dela ili ih predaje zaborava — jednom umetniku potvrđuje vrednost, drugom poriče a trećeg svodi na istorijski značaj.

Bjernstjerne Bjernson, dobitnik Nobelove nagrade za književnost, ocenjivan po savremenim kriterijumima, jedan je od onih pisaca čiji se literarni kva liteti, pored sveg njihovog ne malog značaja za svoje vreme, smatraju više ili manje efemirnim. Siguran razlog tome je u njegovoj raztrzanosti između akcije i poezije, u činjenici da je njegova ličnost ujedinjavala nacionalnog tribuna i skald. Reputacija govornika i političara, novinara i nacionalnog pesnika, popularnost borca za republiku, za svetski mir, za re-

habilitaciju Drajfusa, za nacionalno oslobođenje Srba i Slovačka, za afirmaciju književnog jezika — sasvim razumljivo — bili su ogromni, toliko da je smatran »nekrunisanim kraljem Norveške«. Izben je jednom rekao da je Bjernsonovo kapitalno delo njegov život.

Bjernson, nacionalni pesnik koji je Norveškoj dao narodnu pesmu i Bjernson pripovedač idila i pastoralna koji je selo i seljake video u okviru moderne sage, uzdigao ih do monumentalne istine, a sižeima koje saga pruža udahnuo sasvim običnu, često trivijalnu istinu, — »u svemu bitnom sa istim pogledima na svet kao i njegovi junaci« (Brandes) — pamtice se sigurno duže nego Bjernson romansijer i dramatičar.

Njegovo dramsko stvaralaštvo, iz perspektive današnjih obrazaca, čini se preterano idličnim i sentimentalnim. »On nema Ibzenovu koncentrisanu udarnu snagu zbog toga što u njemu pored dramatičara živi i političar koji kviri zanat pesnik« (Mering); njegove drame su defektne po konstrukciji, a po temama nezamenljive za savremenog gledaoca. Pre pola veka prestavljale su epohalnu novinu u Norveškoj za hvaljujući baš »divljini sadržaja i grubosti raspravljanja«. Nacionalni repertoar je, zapravo, Ibzenovo i Bjernsonovo delo.

Pod uticajem S. Mila i Darvina, drugi period njegovog stvaralaštva, bogatiji idejama, ali koban po predašnje savršenstvo forme, obojen je prevashodno istoriko-socijalnim tonovima. U to vreme on je poet engageé u najboljem smislu te reči (ako savremeno shvatanje literature taj smisao dopušta?). Neobuzdan i plahovit, častoljubiv i strastan, svakom od svojih drama rešavao je moralne ili političke, socijalne ili religiozne probleme, redom kako ih je sagledavao. Njegova kritika nije bila destruktivna, već nošena upravu pomamnom ljubavlju i verom u dobro.

Nije nikakvo čudo što Norvežani priznaju da Bjernsona vole više od velikog mislioca Ibzena i pored njegovih nesum-

lenizma, kad su se razvili veliki gradovi, u kojima pesnici, pošto su prestali da budu organsko jedinstvo prirode i ljudskog roda, kavo je pretstavljao Homer, žive u senci biblioteka i celo svoje vreme provode u čitanju, beleženju i pisanju. Gužva zamršenog života u tim gradovima postala je pesnicima neprijatna i dosadna, i zato su tražili baš ono što velikovaroškoj civilizaciji nedostaje: prirodu i prirodan život u selu. Gornja slika poznog leta otkriva pun sklad helenističke duhovnosti sa starohelenskom vezanošću za prirodu.

Svega u njoj ima u izobilju: tu je blistava vedrina mediteranskog neba, mekoća hoda po suvoj travi, i slast lastovanja u debeloj hladovini, i čarivanje vetrića i treptanje lišća, penušavo žuborenje izvora i zvučno i oštro pocvrkivanje cvrčaka, helenskih neumornih zvukolija, krekatanje vremenjače u šipražju i lisnatu drveću, umilno čurlikanje, cvrkutanje i grgutanje pčica, ceo njihov aristofanski stoglasni orkestar, pa zujkanje pčela, cela simfonija najrazličitijih zvukova, pa polihromija zrelog voća i eudija njegova mirisa i, naposljetku, zagašivanje žedi rujnim vinom i kladenackom vodom. Tu sve tople boje i svi prijatni mirisi i svi slatki zvuci seoske prirode izazivaju igru svih pesnikovih čula, i cela se priroda ne samo gleda i čuje nego se pipa, miriše, kuša i diše.

Niko nije takvom umetničkom ekonomijom prikazao neizrečni čar helenske rane jeseni kao Teokrit u gornjoj slici; velikovaroškom obrazovanom svetu, koji se svojom teškom učenošću i karpicioznim estetičko-književnim igrama potudio od prirode, ona je mogla zazvučati kao zvuci iz nekog drugog sveta.

Miloš N. ĐURIĆ

SAVREMENI italijanski pesnici

Rafael Karieri

Rafael Karieri izdao je do danas čitav niz knjiga pesama. Prvu knjigu izdao je pre 18 godina i u tom vremenskom razdoblju njegovo ime se ubraja među imena najpoznatijih pesnika današnje Italije.

LUPA KAMENJEM

Lupate kamenjem, da ne bih mogao da čujem onu koja me zove mislite da je to glas i lupate, lupate kamenjem.

Rušite mostove, rušite prelaze sve zaslone sve skele i sve žice, sve pragove mislite da je na drugoj strani ona koju očekujemo. Raspirujete prašinu i pepeo da ne bih mogao da vidim onu koja me voli. Mislite da je odvojen: od mene: i hoćete da nestane u pepelu i prašini.

Luidi Bartolini

Luidi Bartolini, književnik, slikar i polemikar svojim napisima i poezijom pojavljuje se često na stranicama vodećih italijanskih novina i časopisa. Prvu svoju knjigu izdao je 1924-te godine i do danas se taj broj povećao na preko 30 knjiga poezije, studija, rasprava i književne proze.

POSLE KUKUREKANJA PETLA

Tek što petao kukurekne na Monte Mariju u samu zoru pojavljuju se laži građana na svakoj ulici Rima. Čak i cvrku vapca i zebe kreštav je i lažan: u gradskim krljetkama.

Elio Paljarani

Elio Paljarani donosi u svojoj poeziji teme tegobnog gradskog života. U neorealističkom književnom pokretu njegovo ime je jedno od vodećih.

DVE OBICNE TEME

I

Danas je sunčan dan, januare, dođi, i zatekni me naslonjenog na zid dok čekam da me snimi Laika. Devojkicu koju držim za ruku uzeo sam u najam imamo spomenik Garibaldija kovano gvožđe gospodskih ograda i ovaj zid koji je zarobio sunce.

Neće biti zalaska sunca ako posle toga odemo u bioskop.

II

Sada sam krojačica jer u Milanu treba nešto da se radi — Kako bismo inače sastavili kraj s krajem? — A i sjajne su crvene oči jer u jednom trenutku treba kada porastem bići pevačica, smiriti vene koje guše inače oteknu tiroidne žlezde i iskolaoče se oči uostalom to je moja velika želja i hoću da zaspim iznenada, i govorićemo o čistim stvarima kada ću prestati da se plašim ako me neki čovek u tramvaju bude dirao grubim rukama i znaću dobro kuda vodi poljubac.

Znam, moram biti na oprezu, da nam ne naraste stomak.

Mario Luci

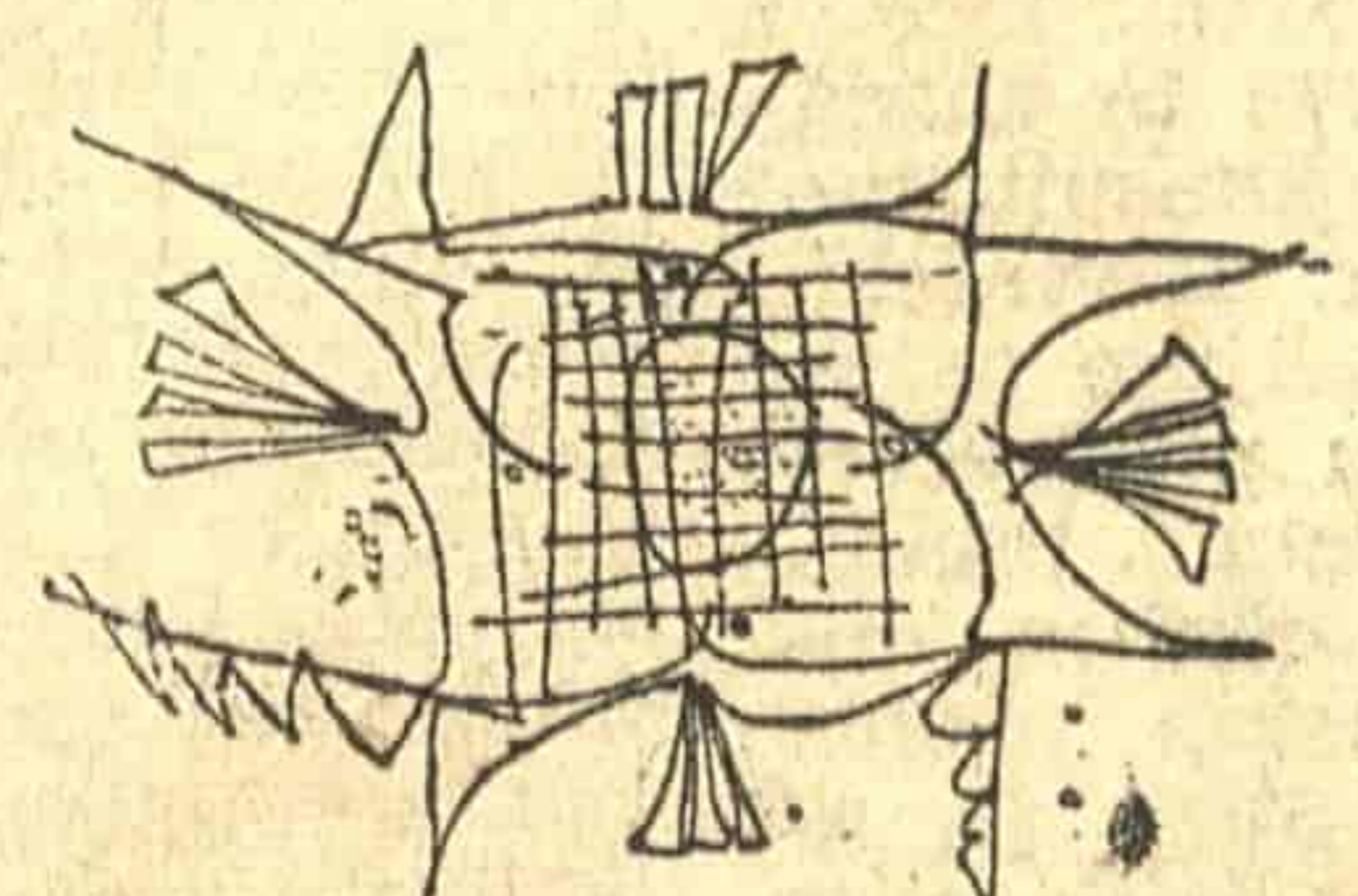
Mario Luci, jedan od najznačajnijih pesnika novije generacije, našao je izvor svoje poezije u simbolizmu i nadrealizmu, zatim u poeziji Malarme i Valerija. Jedan deo njegove poezije nosi i sva obeležja humanističko-petrarističke tradicije koja se u italijanskoj poeziji zadržala do naših dana. Rođen u Firenci 1914-te, a od 1935-te do danas izdao je više knjiga pesama.

U KUĆI DRUGARICE NASEG DETINJSTVA

Oštar vetar korizme stenje u pukotinama, ispod vratnica, huji po sobama i beži: napolju kida komad po komad svetleće zvezde repatice, juri one koje leba i trepere zapletene u žice, i otima ih u očajanju.

Sada sam tu, čovek u jednoj sobi, na dnu jedne kuće, slušam pucketanje vatre, sa srecem koje sve brže kuca, sedim i čekam. Gde si ti? i trag ti je nestao... ako pogledam ovde — besnilo, tamo dalje trava i siva beda planina.

(Sa italijanskog preveo Vladimir BUNJAC)

VINJETE U OVOM BROJU IZRADIO
SLAVOLJUB BOGOJEVIĆ

POTREBA ZA POZORIŠNOM LITERATUROM

Izvan svake je sumnje da je naša zajednica posle rata uložila velika materijalna sredstva u pozorišni život zemlje, što nas je sa vrlo kratko vreme uvrstilo u red nacija sa neobično razvijenim teatrom. Ima, međutim, jedna oblast pozorišnog života, u kojoj nije ostvaren gotovo nikakav napredak u odnosu na predratne prilike: čitalac će pogoditi da je u pitanju izdavačka delatnost posvećena delima o pozorištu. Postoji, dođuše, nekoliko više ili manje stalnih edicija koje bez određenog plana i reda objavljuju pozorišne komade, s vremena na vreme se pojavi u izlozima knjižara zbirka kritika ili članaka nekog našeg pozorišnog kritičara, a otprilike svake druge-treće godine bude prevedena i poneka strana knjiga o pozorištu (poslednjih godina prevedene su tako Vilarova zbirka članka O pozorišnoj tradiciji, Di droov Paradoks o glumcu i jedna ili dve knjige K. S. Stanislavskog). Ne može biti, dakle, ni govora o nekoj organizovanoj, sistematskoj i jasno orijentisanoj izdavačkoj delatnosti ukoliko imamo pred očima tako složene oblasti kao što su istorija pozorišta, teorija drame ili eseji o

pojednim elementima teatra (o mizanscenu, osvetljenju, scenografiji ili stilovima reži je, da spomenemo samo neko liko primera). Neće zato biti neopravdano ako utvrdimo da smo u odnosu na prilike Foje vladaju u svetu u zaostatku za oko četrdeset do pedeset godina: jugoslovenski čitalac, koji se isključivo oslanja na pozorišnu literaturu objavljenu na našem jeziku, može biti orijentisan o epohi teatra koja se završava sa Čehovom i Stanislavskim, a sasvim je izvesno da će biti gotovo potpuno neobavešten (osim na uzgredan i prigodan način) o modernom pozorištu koje se razvijalo od Šoa i Pirandela preko Brehta do savremenih francuskih avangardista. Ovo pitanje se ne može uvrstiti u nevažna i sporedna ako uzmemo u obzir da savremena pozorišna estetika, koja je kod nas potpuno nepoznata širim slojevima publike, raspravlja upravo o pitanjima od vitalnog značaja i za modernu literaturu uopšte: o iščezavaju kontinuirane fabule, o promenama u emotivnoj sferi umetničkog dela, o odnosu prema herojima (pozorišna estetika operise pri tom primerima koji se odigravaju u tako konkretnoj oblasti kao

što je scena ispunjena ljudskim bićima, što nam daje nadu na bi ključni problemi moderne literature bili na zadovoljavajući način objašnjeni i najširem krugu publike). Izolovani u potpunosti od različitih strujanja u savremenoj pozorišnoj estetici, mi svakodnevno trpimo dve štetne posledice. S jedne strane, pred našom pozorišnom esejistikom (i kritikom) pojavljuju se dva puta: one mogu ili da budu staromodne, naivne i zaokupljene problemima karakterističnim za dramsko stvaralaštvo XIX stoleća, i tako bar donekle održe kontakt sa publikom, ili da se okrenu pravim problemima pozorišta našeg vremena i u tom slučaju osuđene na osamljenost i sterilnost; s druge strane, ovaj problem se može posmatrati i sa suprotnog stanovišta pri čemu će dobiti još porazniji vid: u tom slučaju postade očigledno da nas nedostatak ozbiljne literature o pozorištu (i naše i strane) sprečava da svoje praktično pozorišno iskustvo preobrazimo u jedan viši stepen teorijskog iskustva, koje će imati stvarnog značaja za buduće stvaralaštvo naših pozorišnih umetnika.

Vladimir STAMENKOVIĆ

Hugo HUPERT

KARL KRAUS I NJEGOV LIRSKI MONOLOG

KARL KRAUS

»Buktinjo plama jutrom ispred zvezde uzletela u oćinskih rukama ti objavljuješ dan pre dana!...«
(Gete, »Pandora«)

U bavarskom gradu Rozenhajmu reče mi nedavno jedan zapadnonemački liricar, tamošnji gost na letovanju: »Za mene je tako: lirika znači Postojanje izgnanog, označava Otsustvo. Ti, lirika je po sebi razumljivo monološka. Vozite se kao jedini putnik u džinovskom autobusu, vozač je vama nepoznat i mrzovoljan je, a predeo pokriven lakom maglom, tako da pristo odjednom izgleda tude.«

Nisam morao dolaziti u Rozenhajm da bih čuo ono što sam već doslovno pročitao u najrasprostranjenijoj džepnoj knjizi o »Strukturi moderne lirike«: »Pesma hoće da bude sebi dovoljna, u značenju višeznačnog uobličjenja, sa stojećim se iz zategnutog spleta apsolutnih sila, koje sugestivno utiču na predracionalne slojeve, ali se takođe prevode u tajne zone polmanja.«

Dakle, šta sad još tome treba dodati? A ovaj autobus je prostran i predeo obilno zamagljen. Kraće rečeno i zapadnonemački zamotan: »Umetnosti — budi parak! I što je brajzgauski istraživač strukture i otkrivač »zategnutog spleta« baš sad potvrđno skicirao, tražio je takođe da objasni u određenom razgraničenju: »Pesma neće da bude merena onim što se obično naziva stvarnost, čak i ako je, kao otsokok prema svojoj slobodi, sa nekim ostacima u sebi tumačena...«

I ovaj vrni naučnik, jedan od disertanata uzdignutih do pisca, dokrajčio je svu jasnost svojim objašnjenjem pomoću jednog takoreći funkcionalnog domaćeg recepta: — moderna poezija »izaziva šokirajuće dejstvo, čija je žrtva čitalac; on se oseća ne obezbeđen, nego alarmiran...« Pardon! Stoj! Čime alarmiran? Možda »nekim ostacima« stvarnosti koja istinski ne uzbuđuje? Ali ne — ta otkud! Bože, sačuvaj nas od stvarnosti! Ne, »alarmira« jedino »agresivnim« i »nemirnim vodenjem stila«, koji ovdje »znake i označeno što je moguće dalje odvajak. Drugim rečima: — čitalac treba da bude šokiran, doveden u stanje pripravnosti i (možda) prorešetan svesnim, planski proizrokovanim raspuštanjem jezika. To i ništa drugo jeste srž promašanja. I lirika treba da funkcioniše!

Kada smo se vratili iz Rozenhajma pokušali smo da rasteramo maglu sa predela. Primitivno da autobus nije bio prazan nego upravo prepun. Ali hiljade saradnika jednog razbarušeno komentarisano poetskog (pisanog) priučnika nastojali su danas da prodube ono »šokirajuće dejstvo« tobožnje ili takozvane umetnosti, koje čitaoca odvajak od stvarnosti.

Jezik se, dakle, mora staviti pod starateljstvo i lišiti svoje uloge. Jer jezik uvek preti ljudima da se međusobno racionalno povežu. Ali ako nešto ima da poveže ljude, među sobom onda neka to ne bude zastarela i najviše nemoderna, još jednom prokleta, glupost jezika nego možda »predracionalni«, »sugestivni«, »mnogozračni« zvuk trube »Moderne« koji goni na uzbuđenje i rešetanje. Ranije je bilo zapovedano: a tut prix epater le bourgeois! — tako ima sad isti buržoa svoje sopstvene književne popove, koji ovo »epater«, ovo »uništiti« drugih profesionalno brinu. I oni to čine na poziv patrijarha Šarla Bodlera, koji je onda pisao: »Izvesna slava leži u tome da se postane nerazumljiv«. Što je onda prođubio Gotfrid Ben, idući u tom smislu: — Pevati znači »presudne stvari podići u jezik nerazumljivog, baciti se na stvari koje su zaslužile da se nijedna od njih ne proizvođa«. Našto se talijanski pesnik Eudenio Montale javio i dao na znanje: »Stihove nije pisao niko kome se problem pevanja sastojao u tome da sebe učini razumljivim.«

U svemu i na svaki način Karl Kraus je, kao liricar, sav problem poetske umetnosti koncentrisao u misli: učiniti sebe intenzivno jasnim. Mada i ma koliko se branio od zahteva da se smatra da su zadaci jezika iscrpeni obavezom »sredstva za sporazumevanje«, on je ipak sagledao najvišu suštinu umetnosti reći u tome da ljude racionalno i idealno poveže.

Istina, njegova pobuna protiv onih koji preziru i kvare jezik, njegov pravedni bes protiv snobova, kao i protiv »žurnalija«, peo se do najvišeg stepena. »Ja nisam prijatelj novih tonova koji su nesposobni prema starom tonu«, pisao je on.

Uvek iznova čujem kako se izvesni današnji novi tonovi »nadrealističkog«, »apsolutnog« i »apstraktnog« pravca pozivaju na ovog istog Karla Krausa, s obzirom na njegovu izreku: »Spoljšnje sporazumevanje je prepreka, to jezik ima da pobedi. Gde on ostane prišteđen — to je radost postojanja, najčistija, koja sama sebi duguje.« Kome je palo na pamet da iz toga izvede odbijanje primarne razumske i pojamske funkcije i funkcije sporazumevanja? Oduvek sam kao centralni credo poetike ovog pesnika i učitelja (i pored sve njegove neobličnosti i kirkegarderije), smatrao sledeću izjavu: »Nerazumljivo u umetnosti reči — u ostalim umetnostima takođe ne razumem razumljivo — ne sme se ticati spoljšnjeg smisla. On mora biti jasniji nego što Hajne i Kune jedan drugom mogu reći. Tajanstveno reka bude iza jasnoće. Umetnost je nešto što je tako jasno da ga niko ne razume. Da je, iznad svih

vrhova mira, shvatljiva svakom Nemcu, a da je ipak niko ne razumeva.«

Bilo je to Dvadesetih godina kada sam, kao student, posetio u Beču više od pedeset Krausovih književnih večeri; pored ostalih i one koje je držao za bečku radničku publiku, pri čemu je redovno postavljao kao uslov da takve večeri ne poseđuju njegovi uobličjeni intelektualni slušaoci. »Hoću da upoznam samostalan odgovor i mišljenje radnika«, govorio je on. Neka mi je oprošteno što sam se ograšio o ovu njegovu zabranu. Bilo je to beskraino dragoceno i jedinstveno, prisustvovati vrelom pridobijanju i borbi za razumljivost, za premošćavanje, za ljudski — idealan kontakt ovog inače ekskluzivnog čoveka! Nikad on nije pritom banalizovao svoje visoko shvatanje »životne suštine jezika«: bilo mu je važno upravo istinske ljude, suštinom jezika, učiti da žive. To, izvesno, nikad nije moglo značiti da je Kraus, jezik uobličjen pred radnicima, sa Fridrih Teodor Višerom, snižavao na »sredstvo mišljenja«.

Sada držim u rukama izvanredno lepo i dostojno opremljenu 542 strane debelu knjigu, koja, kao VII tom dela, pod naslovom (koji je sam pesnik skovao) »Reči u stihovima« obuhvata celokupno delo Karla Krausa — u izdanju minhenskog Kösel-Verlaga.

Kako treba sakrivati žaljenje i postidenost što Austrija ne prilaze svom velikom sinu i građaninu posthumno sabrano izdanje, sada, kad je već skoro četvrti stoleća između nas i dana njegove smrti. Otkako je pre četrdeset godina minhenski Kurt-Wolf-Verlag, pod strogim naslovom »Izabrane pesme«, na još krtoj, svojoj ratnoj hartiji, Beč je (koliko vidimo iz »Buktinje«) ustvari zaostajao za Minhenom, Lajpcigom i Cirihom kao mesto izdavanja knjiga i spisa. Ovaj pesnik je bio polemikar; nije pevao predane ode bečlijstvu i Ka und Ka-carevini. Njegova ljubav prema Austriji išla je drugim putem nego ugodni, barokni patriotizam Hofmanstala, udobna bigoterija i starosedelaštvo Hermana Bara ili habzburški pobožna istorijska romantika Štefana Cvajga. U osnovi sada često sa nepoznane strane napadane nepojnosljivošću Karla Krausa prema predstavnicima bečke literature leži principijelno različite rasvetljavanje, koje se u krajnjoj liniji, svodi na vodeći građansko-revolucionarni stav iz 1848.

Devet sveski reči u stihovima, obuhvaćenih novom zbirkom, zvuče u visokoj meri agresivno-monološki. Ali ne zato što predstavljaju »samodovoljno napregnuti splet« ili oslobađaju na »šokirajuće dejstvo« sračunatu »alarm« — ekspresiju nego što grade istinski tribunal uglađenosti, nezaboravan sud o svetu, poslednju instancu za istorijski čulne životne rezultate. To su monolozi istaknutog tužioca. To su istovremeno monolozi branioca. Odbrana nasledstva (Gete, Šekspir, Klauđije, Nestroj) nije oklevala da u potrebnom pravcu napada još jednom ispali preko cilja (Hajne, Grillparcer), čim se prokuratorski patos opravdanog gneva slio u reči.

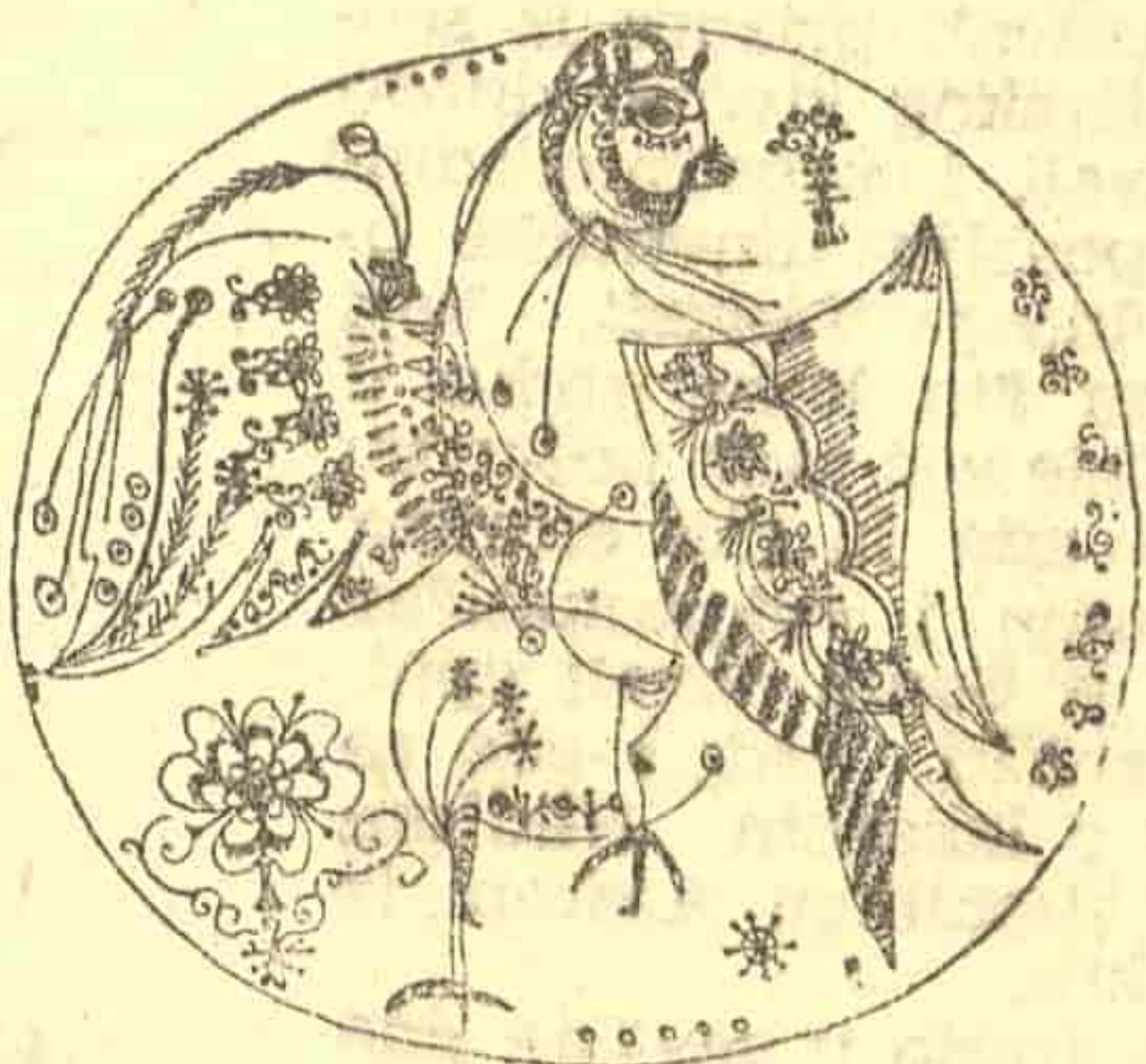
Ne kao zgušnjavanje vremena nego kao publicistički misaoni liriku, Krausovo poetsko delo stvara muzičku kritiku jedinih navika konvencionalne laži, povezivanja reči, građanske ratne i mirovne rutine. Dole sa bidermajerskom feljtonistikom! Ko bude čitao veliki esej »Nestroj i budući narastaj«, otkriće u njemu važan prilog poetici publicističkih stihova.

»Satira je, piše Kraus, upravo tako lirika smetnje, bogato obeštećena za to što je smetnja lirike. I kako to izgleda zajedno: od ideala ceo ideal i k tome daljnija! Ona nije polemika, već uvek stvaralačka, dok je lažna lirika samo aminaštvo, prezirani priziv prisutnog sveta...«

Usred toga i pometenosti novobečkog dekadentnog stihotvorstva, koje se svakodnevno, na rilkeovski način, opijalo »božjim dahom« i osluškivalo lepršanje »krila čuđak«. Bacio je Karl Kraus svoje tvrde, ubedljive reči u stihovima, surovo realistički borbene i »u sigurnom rečeničkom sklopu«, utaborene prema »jezički razbijenom vremenu«. I rekao je o sebi, polazeći svoju čuvenu »Ispovest«: »Ja sam samo jedan od epigona (koji stanuju u staroj zgradi jezika). Ipak ja imam svoj sopstveni doživljaj (ja rušim i razaram Tebu.) (Dolazim takođe za starim majstorima, pošle) tako se krvavo svetim udesu oćaca. (Epgon sam, nominaić vrednog pomena.) Ali vi ste vični Tebanici!«

Iza njegovog čvrstog shvatanja jezika živeo je nepomičan, sa ljudima racionalno i idealno povezan čovek. Možda ga je nekad najbolje upoznao njegov prijatelj Georg Trakl, kao ratornog humanistu, kada ga je prijateljski zvao »gnevni vrač«, kome »pod plamenim ograđajem zvecka plavi oklop ratnika«. On se divio njemu, pesniku. I govorio za njega: »Prvosvestnik istine!«

(Preveo Ivan ŠOP)

POGLED NA POZORIŠNU PROŠLOST

Nastavak sa 8 strane

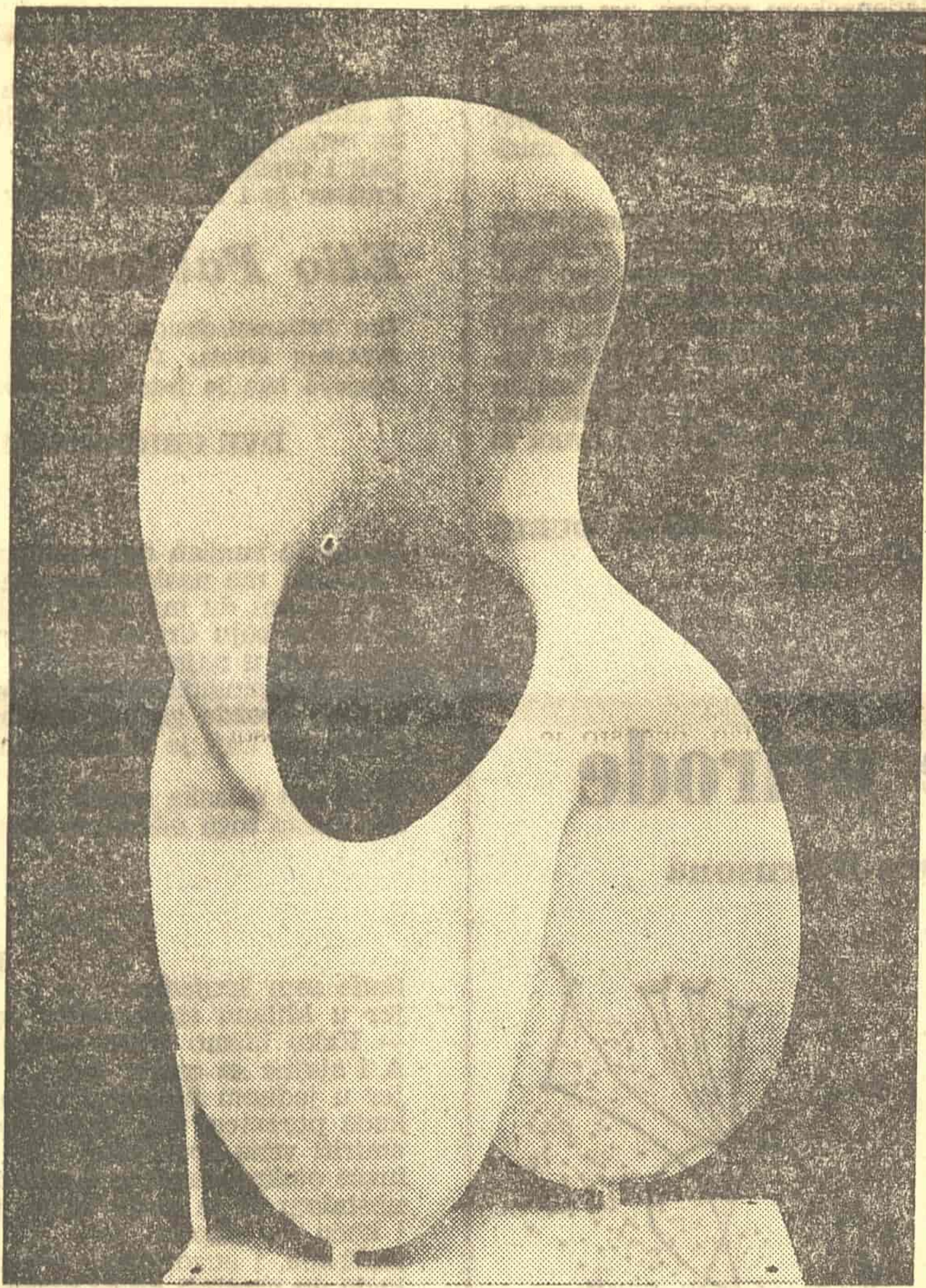
dela iz ove oblasti (napr. na Maletićevu »Gradu za istoriju Narodnog pozorišta u Beogradu«) setiće se njihove haotičnosti i nepreglednosti, koje itekako otežavaju rad. U ovom slučaju toga nema. Dosledno se pridržavajući hronološkog metoda Cindrić je prve odeljke svoje knjige posvetio predistorijatu pozorišne umetnosti u našim krajevima a zatim je pristupio obradi najvažnijih perioda iz same istorije pozorišta u Hrvatskoj, odnosno u Srbiji. Svoje izlaganje on je tu podelio tako što je razmatrao pozorišni život najznačajnijih centara (Du brovnik — Hvar — Split — Zagreb — Novi Sad — Kragujevac — Beograd), čime je obezbedio vrlo dobru preglednost, ali i dao sliku o svim mnogobrojnim pozorišnim vezama u prošlosti između Hrvata i Srba.

Kada bi sva naša veća pozorišta štampala i redovno objavljivala svoje godišnjake smatrali bismo unošenje spiskova uprava i članova naših pozorišnih kuća u jednu ovakvu knjigu potpuno neumesnim. Međutim, kako je situacija posve obratna, kako dosad nijedno pozorište nije uvelo korisnu praksu redovnog objavljivanja svojih godišnjaka, Cindrić je sasvim umesno učinio kada je, ostajući potpuno dosledan svojoj ideji da savremenom čitaocu pruži informativni priručnik, u knjigu uvrstio i popis naših najznačajnijih pozorišnih ansambala. Šta je samo što je pritom izostala i neka reč o putevima našeg savremnog teatra: spiskovi pozorišnih trubljenika to nisu u stanju da kažu!

Na kraju knjige, pored Leksikona, štampan je i kraći popis literature koji nikako ne iscrpljuje ni najosnovnije što je dosad iz oblasti pozorišne istorije u nas objavljeno. Tako i u tom popisu literature nailazimo na prilično čudne nesrazmere: Cindrić navodi ni manje ni više nego osam napisa Luke Dotlića (uglavnom prigodnog karaktera), a ne navodi ni jednu raspravu Miraša Kičovića o pozorišnom životu u srednjovekovnoj Srbiji! Takođe, čitalac će uzalud tražiti u ovom popisu Rešetarev rad o pri kazivanju drama u starom Dubrovniku, a izostala je i čitava knjiga Bore Stojkovića posvećena na istoriji srpskog pozorišta. To navodi na pomisao da, možda, autor ove knjige sve te značajne radove nije ni konsultovao?

Cindrićeva knjiga »Hrvatski i srpski teatar« pojavljuje se, zaista u pravi čas, u predvečerje značajnog pozorišnog jubileja — proslave stogodišnjice najstarijih jugoslovenskih profesionalnih pozorišta. Šta je, međutim, što je brzina koju je nametala prigodnost omela autora u studioznijoj obradi naše pozorišne istorije.

Raško JOVANOVIĆ, jer stalna fluktuacija unazađuje

N. VIANI: KOMPOZICIJA

POPULARNE BIBLIOTEKE

Nastavak sa 1 strane

hoćemo da se biblioteci obezbedi normalno funkcionisanje, onda ona, kod dodeljivanja sredstava, ne bi smela da dobije ispod 350 dinara po stanovniku i to samo za nabavku knjiga. Prosečna cena vrednosti knjige je jako porasla i stoga i taj minimum treba da je u potpunosti razmerama, imajući u vidu područje koje svojom aktivnošću obuhvata biblioteka.

Bilo bi od velikog značaja kad bi i drugi narodni odbori stezova doneli odluku sličnu onoj koju je doneo srez Požarevac na ukupne prihode 280 hiljada stanovnika u srezu 2% od poreza koji stanovnici daju za potrebe budžeta narodnih odbora odvoji za kulturu. Ispravnim distribucijom od oko 80 miliona dinara do kraja 1959 godine, nešto više od 15% tj. 13 miliona moglo je da se odvoji za biblioteka ovog područja.

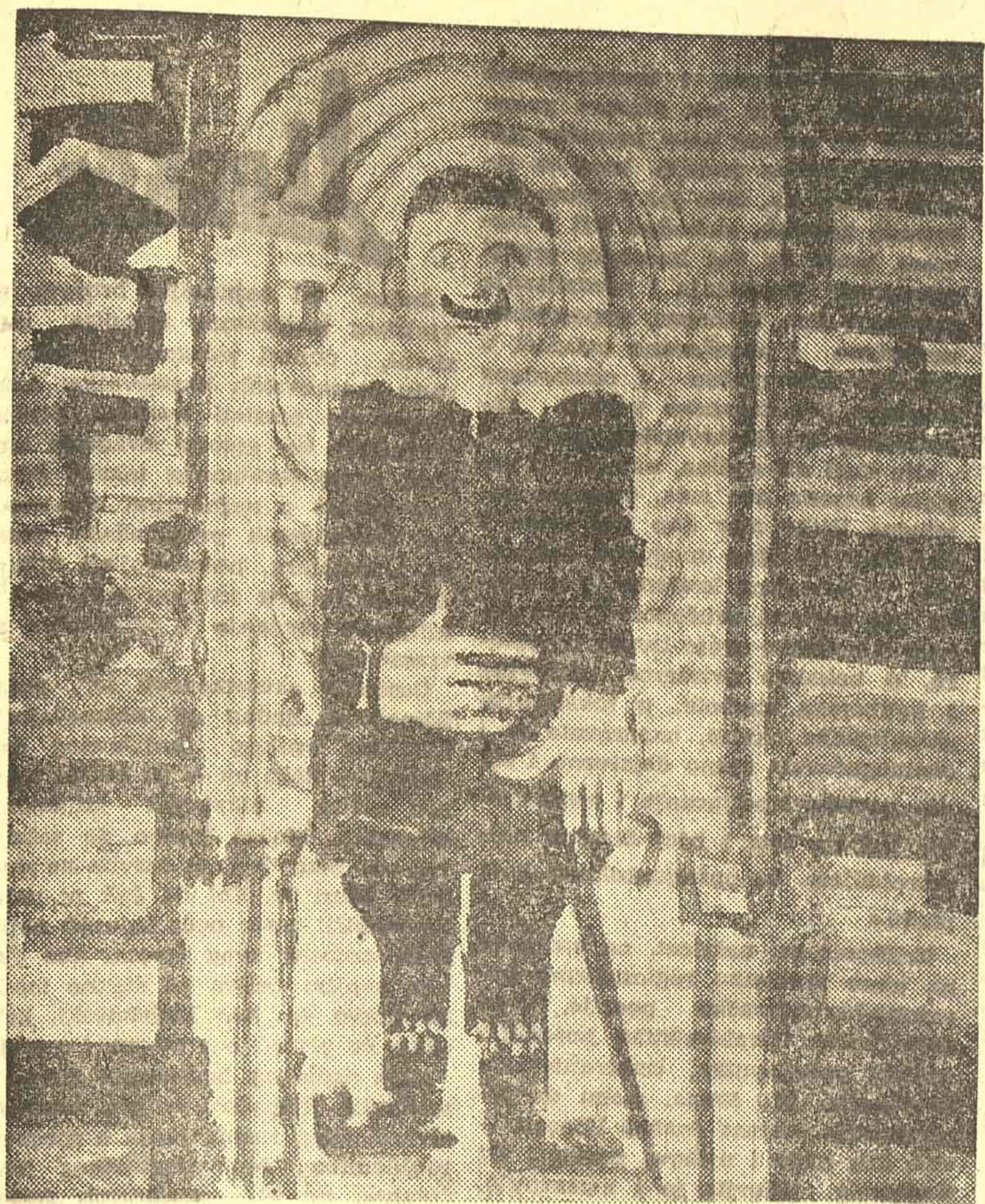
Biblioteka može vršiti svoju funkciju samo u tom slučaju ako u njoj radi stručni kadar kome rad u biblioteci postaje poziv, kome biblioteka nije samo nametanje. Šta je potrebno obezbediti stalno honorisanje bibliotekskog radnika, koji će po zakonu o javnim službenicima imati obezbeđene uslove za život i rad. Prošlo je vreme kad smo bili u situaciji da neprekidno apelujemo na prosvetne radnike da dobrovoljno pružaju pomoć biblioteci. Mi moramo misliti na formiranje stalnog kadra, zaista stalna fluktuacija unazađuje

rad biblioteke kao ustanove i ona tada nije u mogućnosti da ispuni zadatke.

Pomoć društvenih organizacija može mnogo da učini u afirmaciji biblioteke kao ustanove; može mnogo da učini na propagandni knjige; da pruži pomoć bibliotečkom radniku u radu sa čitaocem i okupljanju velikog broja čitalaca oko biblioteke. Ali svi ti napori i sredstva koja se daju i koja će se davati za povremene akcije neće dati one rezultate ako se ne donesu stalnije i merodavne odluke za realno poboljšanje uslova života i razvoja biblioteke. Pri tome se mora imati stalno u vidu da se, u osnovi i u suštini sva ta pitanja rešavaju u srezu, odnosno u komu ni čak i u manjim teritorijalnim područjima od komune.

Mi ne smemo dozvoliti da, u jugoslovenskim razmerama govoreći, knjige u vrednosti od oko 6,5 milijardi dinara leže u stakovima izdavačkih kuća, a naše biblioteke nemaju čitaocima da pruže dobru savremenu knjigu. Ne smeju ostati prazne ni opštinske, ni školske biblioteke, sindikalne biblioteke; one kretno bolne biblioteke namenjene ne bolesnicima. Ni jedno dete se ne bi smelo da vrati kući iz svoje pionirske biblioteke bez knjige koju je poželelo da čita, a videlo je u knjižarskom izlogu. A pokretni fondovi biblioteka bi morali stići i do najudaljenijeg sela.

Nada STEVIN-NOVAK

PEDA MILOSAVLJEVIC: SPOME NIK

KALENDAR

PRIBLIŽAVANJE KNJIGE

Ovogodišnja akcija »Mesec knjige« treba da ima jugoslovenski karakter. Iskustva dosad organizovanih akcija u republikama pokazuju da je »Mesec knjige« pogodna prilika za uočavanje i rešavanje problema plasmana knjiga, biblioteka i čitanja uopšte. U prvom planu svih nastojanja — od saveznih do opštinskih nivoa — treba da budu napori za afirmaciju javnih biblioteka. U našim uslovima, očevidno je da biblioteke više ne mogu biti jedino uslužni servisi — mesta gde se može dobiti neka knjiga. Njihova aktivnost — kao prvenstveno obrazovnih ustanova — jeste približavanje knjige čitaocima, zašto postoje inače znatne mogućnosti: od pojedinačnih razgovora do književnih večeri, predavanja, korišćenja filma, radija, televizije i sl. Tako shvaćena, borba za čitaoca postaje stalna briga i pretvara se u jednu veoma široku kulturno-prosvetnu aktivnost.

»Mesec knjige« je podjednako velika šansa za povećanje bibliotečkog prostora, posebno prostora za čitaonice. Ne treba zapostaviti, međutim, ni potrebu za stalnim i uvek održanim zalaganjima na primenjuvanju Zakona o bibliotekama. Upravo to znači da je potrebno da se sve više jačaju opštinske biblioteke — kao matične — koje bi svojim kadrovskim i knjižnim fondovima pomagale rad seoskih, školskih, radničkih i ostalih biblioteka. To podrazumeva stalnu brigu za bibliotekarskim kadrovima koji bi stručnim i društvenim znanjima zadovoljavali i bili u stanju da u svakoj prilici budu u mogućnosti da popularišu i približe radnim ljudima sve vrste knjiga. Takođe ove godine se usvajaju u opštinama i srezovima, republikama i federaciji perspektivni društveni planovi za 1961 — 1965 pa je potrebno akciju »Mesec knjige« iskoristiti iz toga da se u odgovarajućem delu društvenih planova predvidi razumno povećanje bibliotečkih objekata, a posebno prostora za čitaonice i s tim u vezi povećana finansijska sredstva za investicije i održavanje i rad biblioteka.

Nužno je — da bi se ovo ostvarilo — angažovati u »Mesecu knjige« sve odgovarajuće i zainteresovane društvene organizacije i snage. U republičke i sreske odbore i opštinske gde ih bude bilo, treba birati ne samo prosvetne radnike, već istovremeno i tehničku inteligenciju, privredne stručnjake, društvene radnike, industrijske i poljoprivredne proizvođače, predstavnike SSRNJ, NOJ, Sindikata, Saveza društava za staranje o deci i omladini i sl. Istovremeno, to omogućava i efikasniji rad organa društvenog samoupravljanja, koje — ukoliko ne postoje — treba formirati u svim bibliotekama. Najnovije mogućnosti, koje su otvorene Rezolucijom o obrazovanju stručnih kadrova, idu u prilog bržem i većem povezivanju privrede i biblioteka. Upravo zato, u ovoj godini trebalo bi osobitu pažnju pokloniti popularizaciji društveno-političkih, naučno-po-

pularne i stručne literature. To treba da ima svoje višestruko dejstvo. Izdavači mogu i bilo bi korisno da smelije priđu prvenstveno izdavanju priručnih knjiga iz ovih oblasti, a bibliotekari da prošire svoja interesovanja pa da bibliotečke fondove snabdeju i sa tom vrstom literature. Sve ovo daje i nove obaveze za knjižarske prodavnice. Knjiga ne bi trebalo, u svojoj propagandi i načinu prodaje, da se izjednanči sa ostalom robom. Knjižarski kadar mora biti posebno skolan i sa posebnim afinitetima prema poslu kojim se bavi.

Već ima primera (Požarevac i još ponegde) da knjižare preraštaju trgovačke okvire i postaju klubovi ljubitelja knjige, u kojima se uvek može provesti vreme, uz koristan i prijatan razgovor o knjizi i ostalim kulturnim problemima. Zatim, bilo bi potrebno nastojati da se knjižarska mreža proširi — nama već je sada potrebno da svaki sreski i veći opštinski centar ima svoju knjižaru bar prodavnicu u kojoj se mogu naći knjige, ali ne jedino beletristička izdanja.

Bilo bi potrebno da štampa, film, radio i televizija daleko više nego što su to činili ranijih godina posvete pažnju pojedinih akcijama, a posebno sad »Mesecu knjige«. Nešto bi se moglo postići i angažovanjem izdavačkih preduzeća. Ne bi trebalo sve da se svede na sniženje cena ili neku drugu vrstu rasprodaje, mada je i to veoma korisno. Za jedno svestranije učesće na ovom poslu svakako najvažnije mesto ima Sajam knjiga. Razgovori koji se tom prilikom inače vode trebalo bi da se posvete problemima od kojih zavisi uspeh »Meseca knjige«. Istovremeno valja održati i više diskusija koje bi rasvetlile pojedine aktuelne probleme.

Ostvarujući sve ovo, može se pretpostaviti da će »Mesec knjige« postati jedna korisna i draga tradicija koju će sa nestrpljenjem očekivati svi ljubitelji knjige.

Miloš JEVTIĆ

INOSTRANE TEME

Nevolje francuskih kritičara

Na žalbu kritičara da dobijaju suviše knjiga od izdavača na čitanje, Emil Anrijo (Emile Henriot) piše sledeće redove u Le Monde-u:

»Milost Gallimare, milost Zilijare; milost i svi vi ostali izdavači, koji ćete uskoro biti žrtve te strašne inflacije knjiga koju vi sami prouzrokuje, objavljujući sve što vam pisci donose i što vi sve štampate bez razlike, u vašoj potražnji za »bestsellerima«, i možda ko zna — budimo optimisti — i za umetničkim delom. A u međuvremenu, u Parizu nema više ni najmanjeg podruma, ni najmanjeg magacina gde bi se moglo smestiti sve ono što se ne može prodati. A

zatim, vi neumorni proizvođači, ne stizete da se zapitate gde mi kritičari možemo u našim skućenim stanovima da smestimo sve one knjige koje nam šaljete. Pa kako da biramo, i mi sami, u toj poplavi? Kako da ne budemo potopljeni tom nezadrživom planktonskom masom? Potpuno zatrpan, ja više ne znam, u tim gomilama koje sve više rastu i koje se ruše, da nađem knjigu primljenu prekućje — od knjiga primljenih juče i danas. To nije lična jadjikovka koju ovde izražavam. Sve moje kolege u istoj su situaciji. I to postaje ozbiljan problem koji treba da se odnosi na sve edicije. A i na knji-

ževnost, takođe, kvalitet izdvojlivi razume se, od tog strašnog kvantiteta. Mislim da su i pisci odgovorni, takođe. Svaki piše mnogo. Svaki hoće da štampa svaku svoju knjigu. A u toliko gore po sve nas, ako je i publika presleđena. Izlaza nema, jer ceo svet ima talenta i smatra da ima prava da piše. U ime čega? Nekad je to bilo u ime umetnosti i lepote. Danas ceo svet piše u ime istine, jer svako hoće da kaže svoju istinu, kako je on vidi, o sebi, o drugima. Istinu! Svoju istinu! Ah, te istine...»

Na ovu belešku »La Nouvelle Revue Française« daje ovaj komentar:

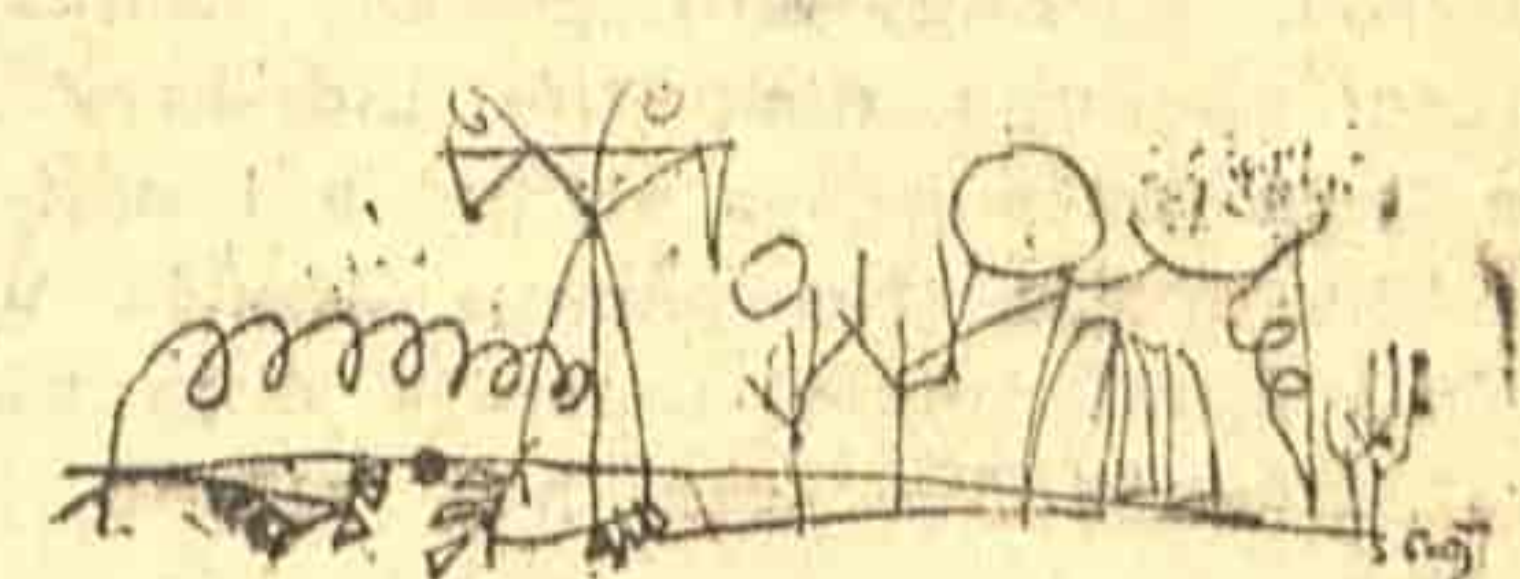
»Na sve ovo, mi smo u iskušenju šta da odgovorimo: vi se žalite što je »nevesta suviše lepa«. Zamislimo jednog industrijalca da žali što ima suviše čelika? Psevnika koji se žali da ima suviše tema?

Istina koju Anrijo izbegava da kaže (iz delikatnosti, mislim) u tome je što zanat kritičara danas nije honorisan kako bi trebalo: ukoliko, on nije plaćen dovoljno. I on onda mora da radi drugi posao da bi mogao da živi. Pa onda, razume se, nema vremena da čita sve knjige koje dobija.

Inače, danas Francuska, zemlja najintelektualnija na svetu (ako se uz-

me u obzir najveći broj dobitnika Nobelovih nagrada) delazi tek na osmo mesto u svetu po broju štampanih knjiga na sto hiljada stanovnika. Prema tome, po našem skromnom mišljenju, inflacija knjiga u Francuskoj još ne postoji.

N. T.

Nasa sodobnost

Raznolik je dvojni »Nasa sodobnost« 8-9. Pored nekoliko proznih radova (Danilo Lokar, Karl Gročar, D. D. Salinger, kao i preved Joneskove novele »Nosorog«) i pesma Alojza Gradnika, Janeza Menarita i Nika Grafenauera, Kajetan Kovič i Tone Pavček nastavljaju sa prevodima savremene ruske literature. Casopis obiluje i zapisima i kritikama, među kojima našizamo i na kritiku Skerličevih studija, koje su nedavno izašle u slovenačkom prevodu Toneta Potokara.

Dr. Bratko Kreft piše o Marksu i Engelsu i njihovom odnosu do nečajeveca, a samim tim i do besova Dostojevskog, jer je u ličnosti Verhovenskog oertan sam Nečajev. Nije reč, naravno, o fotografiji modela, Dostojevski je u svom delu oblikovao umetničku metamorfozu stvarnih događaja i ljudi. Kreft veruje da je Dostojevski bio upoznat sa »skateizmom« Bakunjinu i Nečajeva, koji su revolucionarna pretvarala u nekakvog tajnog agenta revolucije isto tako kao što ga je staljinsko-berijski režim pretvarao u svog policijskog agenta. Takvi i slični postupci Bakunjinu i Nečajeva izazivaju kritiku Marksa i Engelsa i oni ih opravdano nazivaju »kasarnim komunizmom«, a Dostojevski »besovstvom«.

U svom kraćem osvrtu o drami »Antigona« od Dominka Smolea, Vladimir Kralj načine veoma zanimljiv problem savremene slovenačke drame, a u nekoliko reči se dotiče i stanja u savremenoj evropskoj dramskoj književnosti. Kada govorimo o krizi naše drame, skreće nam između ostalog pažnju i zastavelost dramskog oblikovanja. Rezultati raznih konkursa najbolji su dokaz za to. Primećujemo da se nismo još udaljili od izbenovske građanske drame i da do nas još ni izdaleka nisu doprli uticaji savremene evropske drame. I svi rezultati tih konkursa jasno nam govore kako se naši dramski pisci još uvek grčevito i sklerotično hvataju za dramu s kraja prošlog veka, tj. izbenovsku dramu. To pozorište koje proizilazi iz francuske drame s teozom, nastoji da goruče društvene probleme razreši u nekoj životnoj situaciji ili čak i anegdotoj koju prenese na pozornicu. A takvo vezivanje ideje koja je savremena u određeno vreme sa realističnom konkretnom situacijom, neminovno vodi u to, da je delo aktuelno, dok je aktuelan samo problem, a mrtvo čim taj problem zastari. A nova drama raspravlja i o stvarima koje prevazilaze okvirne aktuelnosti određenog vremena i konkretnu životnu situaciju i zato, celokupna dramska književnost traga za novim rešenjima oblikovanja. A ti pokušaji granaju se u više pravaca: od neoromantičnog simbolizma u početnu dramu, od Strindberga u ekspresionističku i nadrealističku dramu, a pojedini dramski pisci traže rešenje u grčkom mitu, tj. legendi koja nije vezana za savremenu okolinu, ali zato se u njoj može govoriti o problemima koji vremenom ne stare. Posle kraće analize Smoleove »Antigone« Kralj izriče i još jednu nadasve laskavu pohvalu autorovom tekstu, kakvog od Cankara naovamo, nismo još čuli sa slovenačke pozornice. P. Z.

The New York Times Book Review

Steven Spender, poznati književnik i urednik časopisa »Enkaunter«, u jednom od poslednjih brojeva govori o nemogućnosti objektivne kritike u londonskim literarnim krugovima. Po njegovom mišljenju London nije intelektualni centar kao Pariz gde se beskraino diskutuje o idejama, ni kao Nju-Jork gde pisci uspevaju kao biznismeni. U Engleskoj uspeh se smatra ne samo vulgarnim već i suvišnim. Stvaran uspeh sastoji se u pridruživanju jednom od »klubova« i upoznavanju ljudi od pera. Pisce kao što su Lovens i Paund, koji život i rad uzimaju ozbiljno, London ne cenit. Predmet konverzacije treba da budu samo žižnosti koje dozvoljavaju da se o njima priča, a nikako značajniji problemi. Londonski život nameće ton u kome se susreću akademski i literarni. Profesori iz Kembriđža ili Oksforda više pripadaju literarnom Londonu nego svojim profesorskim zbornicama. Džon Vejn nije poznat kao mladi profesor — on je neko ko piše kritiku u »Observeru« i o čijim se knjigama piše. Stranci se čude koliko malo engleski pisci znaju o svetu izvan njihove literarne porodice, i kolika je razlika između privatnih i objavljenih mišljenja. U Engleskoj postoji veoma stara tradicija diskretne indiskrecije koja može biti i vršina, a i učtiva korupcija. Ne postoji zemlja u kojoj ljudi imaju tananije čulo za određivanje šta sme biti rečeno i kome. Kada treba prikazati knjigu, a pisci to jedan za drugog čine, kon-

flikt između privatnog stava diskretne indiskrecije i literarnih vrednosti koje zahtevaju od kritičara poštenje, često je veoma bolan. U slučaju »poznatih« pisaca, koji su poznati ne samo po svojim knjigama, već i zato što su stalno među kolegama, čine se napori da se izbegne pritisak javnosti da se kaže istina koja može povrediti nevidljive zakone ličnih odnosa.

Pre ili kasnije čovek se odluči da ne piše o delima svojih prijatelja, sem u slučaju kad može »objektivno« da im se divi. Kritičari u nedeljnim listovima pridaju pažnju najnovijim literarnim kretanjima, ali ih ne napadaju niti hvale. U glavnom, sve se svodi na vešto taktiziranje.

Mlad pisac uvida da su priče o kirkama nonsens; postoji samo jedna klika čiji pripadnik on uvrzo postaje — njegovi članci pojavljuju se pored članaka starijih kolega, oni vode brigu o izdavanju njegove druge knjige.

U Engleskoj — po mišljenju Stevena Spendera — postoji velika opasnost od formiranja društva međusobno nekompetentnih lica koja se slažu da niko ne treba suviše da podigne glas. B. A. P.

IZROZ

»Pozicije Dušana Matića«, članak koji je Vuk Krnjević objavio u septembarskom broju »Izroza«, privlači pažnju, pored još nekih eseja — kao što je napis Dragana M. Jeremića »Estetička shvatanja Anrija Lefevra«, Slavka Leovca »Tradicija i umetnost«, Ivana Fohta o Kjerkegorovom shvatanju pesničke egzistencije, Midhata Begića o knjizi pripovedaka Iva Andrića »Lica«. Iako je Krnjevićev tekst napisan prilično nesredeno i aljkavo, prenosimo ovde iz njega nekoliko zanimljivih opažanja o poziciji i pesničkom stavu Dušana Matića.

»Matićevo osjećanje svijeta utemeljeno je na poetskoj slici svijeta kao jednog ogromnog sklađa pred kojim je ljudska svijest nemoćna, pred kojim je upravo ona dovedena u pitanje zbog svoje nemoći, ili zbog svoje ograničene moći. Ovaj sklad, ovo nepojamno i samozadovoljno biće koje jeste neovisno od čovjeka, od njegove volje i snage, ima u svojoj moći i samoga čovjeka i njegovo trajanje. Egzistencija te ogromne i neustavljive energije i čini stub nevjeric, osnovnog pokretača Matićeve poezije«.

»Poezija njegova razvija stalno i lucidno osjećanje relativiteta, ono osjećanje koje sve češće, sve budnije i žešće nagrizta stvaralački akt pjesnikov, ono osjećanje uzaludnog herojstva, uzaludne žrtve na jednom nemogućem poslu, na poslu umjetnosti. Matić je jedan od onih pjesnika koji su postavljajući pitanja, tražujući, postavili pitanje i svoje sopstvene egzistencije, svoga sopstvenoga smisla, smisla svoje poezije. Nije li Matićeve poezija priznanje da se huk onoga talasa života, onoga samo naslućenog užasa, huk one sigurnosti za čovjeka, pretvorio u nedostizni, neostvarivi cilj. Nije li ta pozicija svjedok u korist činjenice koja se pomalja, koja sve češće biva prisutna u savremenoj umjetnosti, činjenice (ili, ako hoćete, sumnje) o čovjekovoj nemoći da vjeruje u svoju veličinu, u svoju nepobjedivost i pored svih iluzija koje mu daje ovo doba fascinirantnog razvoja tehnike.«

»U traženju odjeka toga talasa u sebi on je odbacio, on je otkidao mnoge iluzije, on je postao poražen. On je poražen, ali nije izgubio vjeru da će pronaći. On traži, on se ne predaje. B.«

PREUVES

U broju od septembra meseca Arthur Kestler, govoreći o Keplerovoj »harmoniji kosmosa«, piše kako je Kepler došao do svoje genijalne teorije o »misteriji kosmosa«, koja mu je naišla sasvim neočekivano. Kepler je bio postavljen 1593 godine za »matematika« odnosno nastavnika protestantske gimnazije u Gracu. A dve godine dočnije, tačno 9 jula 1595 (Kepler je zabeležio taj datum), on je crtao na času jednu geometrijsku sliku na školskoj tabli, kad mu je pala ta misao na pamet i u času je osjetio da je rešio čitav problem.

A evo u čemu je bila njegova misao: vasiona je konstruisana između simetričnih figura — trougla, kvadrata, pentagona itd. — koji sačinjavaju jedan nevidljivi kostur. Ali pre nego što se pređe na detalje treba reći da je ta misao, iako je bila potpuno pogrešna, ipak vodila ka dočnijim Keplerovim zakonima i rušenju točkova mašine antičkog univerzuma. kao i stvaranju moderne kosmologije.

U predgovoru glavnog svog dela

Kepler priča istociju »pronalaska«. Još kao student u Tübingenu, on je slušao svog profesora Mestlina koji je govorio o Koperniku, i koji se slagao s njegovom teorijom da je suncu u centru vasiona »iz razloga fizičkih, a i — ako se to hoće — metafizičkih«. Ali već tada Kepler se pitao zašto ima samo šest planeta umesto dvadeset ili sto, i zašto su razdaljine i brzine baš te, a ne neke druge. Tako je počelo njegovo istraživanje zakona o planetarnom kretanju. On je hteo prvo da proverii da li jedan orbit nije dva, tri ili četiri puta veći od drugog. »Izgubio sam mnogo vremena na tom poslu, ali nisam mogao da utvrdim nikakav red ni u numeričkim proporcijama, ni u devijacijama tih proporcija«. U svima tim istraživanjima bio je kao na morskim talasima: ništa sigurno. Neuspešni, on se odluči na jedan neobično smeo pokušaj: zamisli jednu sporednu planetu između Merkura i Venere, i jednu drugu između Jupitera i Marsa, suviše male da se mogu videti, i sve to u nadi da bi dobio jednu zajedničku sekven cu njihovih odnosa. Nije maknuo ni za stopu sa početnog mesta. Ipak, nije prestajao sa radom.

I u jednoj sasvim sporednoj prilici najzad se približio istini. Odlučna prilika bila je u geometrijskoj slici, koju je bio nacrtao za svoje učenike: dva kruga oko jednog ravnostroganog trougla, tačno rečeno: jedan oko trougla, drugi u njemu.

»Posmatrajući oba kruga — kaže on — odjednom sam primetio kako je njihov odnos bio isti kao orbit Saturna i Jupitera. Ta inspiracija je sledovala u magnovenju. Saturn i Jupiter su »prve planete, a trougao je prva figura geometrije. Odmah sam pokušao da upišem u intervalu između Jupitera i Marsa jedan kvadrat, između Marsa i Zemlje pentagon, između Zemlje i Venere heksagon«.

Nije uspevalo, ali je osjećao da je blizu rešenja. I ubrzo je uspeo: ako nije mogao da reši problem pomoću figura sa dve dimenzije, onda će pokušati geometrijskim figurama sa tri dimenzije. Pošto rešava problem prostora a ne površina, morao je uzeti oblike geometrijskih tela, a ne slika. I rešio ga je. Kako postoji samo pet osnovnih geometrijskih tela, postoje samo i pet intervala između planeta. I onda je razumeo zašto ima baš šest planeta, a ne dvadeset ili sto. Tako je razumeo i razdaljinu između orbita. U orbit Saturna Kepler je ucrtao jednu kocku, u kocku jednu drugu sferu: Jupitera. Zatim je uzeo tetraedar, sferu Marsa, između sfera Marsa i Zemlje, ucrtao je dodekaedar zatim, između Zemlje i Venere ikosaedar, i najzad, između Venere i Merkura oktaedar. Slagalo se. Eureka! Mladi Kepler, profesor matematike u protestantskoj gimnaziji u Gracu, rešio je tajnu vasiona.

Tako je srušen Ptolomejev univerzum i postavljena osnova moderne kosmologije. Mladić od 24 godine, student teologije sa nešto znanja iz astronomije, odlučio se da reši i rešio je tajnu kosmosa. Danas kad se već i putuje kroz vasionu, treba se setiti onog koji je prvi rešio bar njen osnovni zakon. N. T.

Okvir napisala L. Zonjina o Sartrovju drami »Zatočnici iz Altona« je istorisko-politička argumentacija, o kosmosa — pitanje zločina glavnog junaka fon Gerlaha, intencija — diskreditovanje svih umetničkih varijacija ove teme koje nemaju za podlogu pozitivistički stav socijalističkog realizma.

Poredeći Sartra s Brehtom, Zonjina mu ne osporava sposobnost izbora neobičnog rakursa, situacije koje omogućava najoštrije potenciranje problematike o kojoj je reč, ali njegove drame se, tvrdi, ne odlikuju završenošću i monolitnošću brehtovskih pozorišnih shvatanja; poredeći ga s Gorkim kaže: »Dok je kod Gorkoga rešenje konflikta u sudaru samonikle i nepobedive snage mase s negativnim elementima, kod Sartra se radnja odigrava u zagušljivoj atmosferi zaključane Altona, u kojoj se ne zna da van zidina teče neugasiv život zasnovan na drugim načelima.«

Sartrovju dramaturgiju određuje osobena težnja da se asimiluje vaskolika složenost stvarnosti i da se gledalac drži u neprekidnoj intelektualnoj napetosti. Njegove drame, razvijajući i ilustrujući određene filozofske ili političke postavke, pokreću gledaoca da, nezavisno od onoga što se na sceni dešava, donosi zaključke koji su u vezi s njegovim ličnim životom. Od njegovih ličnosti, prema tome, ne treba očekivati plastičnost, preumernost, suprotnost individualne pećilo-

gije, životnu sočnost. (»Oni su traže ideje.«)

Zato se bez velikih napora može učiniti da Sartr ne veruje u neke objektivne ljudske kvalitete, u objektivnost ljudske pravde, u postojanje bilo kakvih objektivnih kriterijuma ocenjivanja čovekovih postupaka i istorijskih zbivanja. »Ideja ljudske od govornosti za sve što se događa u svetu dovodi ne samo do toga da je čovek dužan da bude aktivan da bi odbranio svoju poziciju, već i do neverovatnog zaključka da su svi krivi čak i za zločine protiv kojih su se borili«. Iako je na strani pozitivnih ličnosti, iako se bori za slobodu i demokratiju, za poboljšavanje uslova života i rada, on ne veruje u ostvarenje ciljeva te borbe. U »Zatočnicima iz Altona« on upravo prikazuje odsutnost istoriske perspektive i nepomirljivost protivučestnosti, — zaključuje L. Zonjina. S. B.

ŽIVOT

Na uvodnom mestu, septembarska sveska »Života« objavljuje esej Riste Trifkovića »Putevi i tokovi bosansko-hercegovačke poezije«, napisan kao predgovor za »Panoramu savremene bosansko-hercegovačke poezije«.

»Panorama« će uskoro biti štampana kao prva knjiga nove biblioteke koju je pokrenulo Udruženje književnika Bosne i Hercegovine. Trifkovićeve esej, po mnogim svojim ambicijama, predstavlja jedan od najobilnijih pokušaja da se odrede dometi i vidovi bosansko-hercegovačke poezije u celokupnoj našoj literarnoj situaciji Dvadesetog veka. Pisan više informativno nego analitički, Trifkovićeve esej često ne prevladava uprošćeni šematizam, mada, u velikoj meri, baš tim svojim osobinama može da posluži kao pu tokzak ka razumevanju fenomena jedne regionalne poezije, čiji su najbolji predstavnici, kao ukleti, bežali sa njenih prostora i prilazili drugim našim nacionalnim literaturama, predajući im se čitavim svojim delom.

Trifković polazi sa stanovišta da od svojih zvezdanih trenutaka, početkom Dvadesetog veka, bosansko-hercegovačku poeziju prati zla kob

Iako se tek 7 novembra navršava 50 godina od Tolstojevog smrti, Aragonov pariski književni list već u broju od 1 septembra otvara anketu pod naslovom »Tolstoj pred piscima današnjice«. U istom broju donosi, kao početak ove ankete, dva napisa od Andre Moroa i Armana Lanua. Pod naslovom »Najveći« Moroa odmah u početku upoređuje Tolstoj sa Sekspijrom i Balzakom; pa ubrzo dodaje još dvojicu, Homera i Dostojevskog. I Moroa kaže: »Istina je da u delima ovih pisaca ima svega: rođenja i smrti, ljubavi i mržnje, gospodara i slugu, veličine i beznačajnosti, rata i mira. Ali Tolstoj slika svoja lica uprošćenošću i prirodnošću koje ne dostiže ni jedan drugi. Balzak i Dostojevski deformišu uvek malo; Tolstoj je savršeno i mir no ogledalo i odbija celokupno bitisanje. Citaoca povlači sa sobom kao mirna reka. To prolazi život...«

Romani Tolstojevi više su nego romani. U pozadini »Ane Karenjine«, kao i »Rata i mira« postoji uvek jedna metafizička drama. Konstantin Levin i Anrija Bolkonski odražavaju spiritualni život svoga kreatora. Tolstoj deli sa njima njihova razočaranja, kajanja i nadanja.

Šta Tolstoj duguje Balzaku i Floberu? On ih je čitao. Ali se ne može reći da je uzeo njihovu tehniku. Rusi su »realisti«, ali ni u čemu ne liče na naše naturaliste... Covek, kad danas ponovo čita Tolstoj, pita se kako današnji kritičari mogu reći da je roman prevaziđen književni oblik? Prirodno je da mladi romansijeri traže novu tehniku. Ali oni još ni iz bliza nisu došli do spontane Tolstojevе kreativnosti. Sve što dolazi danas kao novo, već se nalazi kod njega. Tako, ono što najviše volimo kod Prusta, nalazimo i kod Tolstoj. Uporedimo samo njihove »devojke u cveću«. Pa Frojd i njegove povesne radnje? Kod Tolstoj su tačnije, prirodnije... Arman Lanu, u početku svoga članka o Tolstoj, govori o svome poslednjem susretu sa Alberom Kamijem na pariskoj ulici. Govorili su o Tolstoj.

Kami je cenio Tolstojja ogromno. duboko i živo i stavljao ga ispred Balzaka, Igoa, Zole, Dikensa. Tom prilikom je rekao zanimljivo poređenje: »Vrsaj je veći od Trianova. Tako i Tolstoj je prema drugima — čitini.«

»Naravno, nemoć i konzervativna osrednjost, koju tek otiskara pokršavaju da razbije nove pesničke generacije. »Nova poezija, koja se javlja s ovog tla, iako još u svom početnom zamahu, slobodno širi i rastvara brešu na već izandaloj praksi arhaičnog sevdisanja i sevdalisanja zavičajne lire, otvoreno, neposredno, neuputano i angažovano zalazeći u konačno pristupačne i oslobođene prostore jugoslovenske poezije za jediničkog srpsko-hrvatskog jezika...«

»No dugi niz godina, naročito u periodu između dva rata, doprinos zavilajne lirike nije išao tim višim i najvišim i jedino mogućim spiralama i smjerovima kretanja, i ta njena već notorna skučenost i zatvorenost u nekakve svoje ljuske i ljušturi, u nekakve prizemne, potleuške i kolibarske simbole, u lokalno-regionalističke okvire, usporavala je i onemogućavala njeno dejstvo i zaista poetsko ispoljavanje i ostvarivanje baš na tom i njoj životno najpotrebijem, na opštejugoslovenskom planu.«

Trifković se, nažalost, ne zadržava na tome problemu regionalizma bosansko-hercegovačke poezije, već daje sažete karakteristike pojedinih njenih predstavnika, smatrajući da tu poeziju, pre svega, mogu da reprezentuju izvesne snažne ličnosti — više čak nego i njihova poezija! Tu skučenost uslovlja je i nametnuta, verovatno, praktična namena njegovog eseja, ostavljajući da kritika, možda baš povodom izlaska »Panorame savremene bosansko-hercegovačke poezije« reši fenomen njene mršave i jednostrane literarne tradicije, s kojom ona, danas, pokušava da raskine. Razumevanje te poezije neće biti moguće sve dok se ne objasni čudnovata i možda fatalna okolnost koju Trifković naznačuje, ne zadržavajući se na njoj koliko bi trebalo: »dok poetski Beograd negdje oko Tridesete doživljava svoj trenutak sustizanja i prestizanja Evrope, dotle lira Bosne i Hercegovine u svom mlitavom prosjeku i presjeku zaupokoje ničko tupo i dremljivo hramlje u razblaženom i omeškalom nadripartriotskom postšantičevizmu.«

Iako esej Riste Trifkovića detaljno obaveštava o mnogim, čak i nedovoljno značajnim vidovima bosansko-hercegovačke poezije, omogućavajući da se, koliko-toliko, stekne uvid u njene oblasti i njena kretanja, ne može biti sumnje da je autor propustio priliku da bosansko-hercegovačku poeziju osvetli i objasni u njenim najznačajnijim karakteristikama i oblicima.

P. P.

Danas, snobovi podržavaju dela sa mršavim predmetima i slabih dimenzija. Ono, zaista, »male stvari traju...« Ne preziremo ih. Imaju one svoj značaj i svoju potrebu. Književnost koja ne ide dalje u traženju novih oblika i novih puteva, bila bi — mrtva! Nama su potrebne i Kafke, Bitoi, Katarine Mrensfield...

Ali, književnost je stvorena od onih koji pišu i koji čitaju. Ako oni prvi sistematski odbijaju epiku, plemenitost, bratstvo, — izdaje čoveka. N. T.

THE TIMES LITERARY SUPPLEMENT

Za sve britanske romanopisce, od viktorijanskih vremena pa sve do naših dana, osobena je jedna zajednička crta: svi su oni veoma uzdržljivi kad treba da pokažu svoje ličnosti na poslu; pogotovo kad je u pitanju fizički rad. Ovo mišljenje iznosi anonimni pisac članka »Svet sva kidašnjice u koju romanopisac nikad ne ulazi, objavljeno u specijalnom broju od 9 septembra, koji je posvećen »britanskoj imaginaciji«. Za sve ličnosti njihovih romana uvek se govori da rade; ali to je nešto drugo: one se ne vide na poslu. Ako se pogleda junak Sola Biloua Ogi Marč i iscrpnošću kojom je pisac opisao čitav niz poslova kojim se on bavi, podrobnosti koje dokazuju visoku piščevu obaveštenost o stvarima o kojima govori, razlike se mogu lako zapaziti.

Istina je da se britanski romanopisci obrazuju tako da nisu u mogućnosti da steknu neki širi obim praktičnog znanja i iskustva. Oni se ne bave poslovima koji bi ih doveli u vezu sa ljudima koji ne pripadaju njihovoj klasi (osim u ratu). S druge strane romanopisci koji potiču iz radničke klase tako se brzo emancipiraju da im mladalačka iskustva služe jedino kao uspomene, koji oni ne prenose neposredno i nesentimentalno u svoje knjige, kao što čine mnogi američki pisci.

Činjenica je da »ideja klasnih razlika ostaje najvažniji posebni činilac u savremenom engleskom romanu«. Rad je nešto o čemu engleski romanopisci veoma malo znaju, ili o čemu ne žele da pišu. Knjige koje

Jedam od najnovijih brojeva sovjetskog književnog časopisa »Mocika«, donosi zanimljiv izveštaj o radu moskovskih književnika. Autor članka je poznati pesnik Stjepan Šćepač; na gotovo dvadeset stranica gusto štampanog teksta, Šćepač govori o najnovijim ostvarenjima moskovskih pripovedača, pesnika i kritičara, posmatrajući njihova dela sa jednog jedinog stanovišta — njihovog osećanja i oduživanja savremenosti.

Osećanje savremenosti je, prema Šćepačevu, jedan od najznačajnijih kvaliteta svakog književnog dela. »Njega — kaže on — ne možeš zamisliti ničim, nikakvim stilističkim bijeskom. Možeš jedino da sažaljevaš one pisce koji to sasvim ne shvataju. Meni se čini da čak ni najtalentovaniji pisac neće ispuniti najvažniji zadatak svog života, ako čitavim svojim delom ne stekne moralno pravo da, kao Majakovski, kaže: »Sam ću pričati o vremenu i o sebi.«

»Bez dubokog izučavanja života — nastavlja Šćepač — bez nemirnog stvaralačkog razmišljanja o njegovim problemima, bez umetničkog istraživanja, ne bi, poslednjih godina, mogla da se javi takva dela kao što su bilistava poema Tvardovskog »Daljina za daljinom«, knjiga pripovedaka Trifonova »Pod suncem«, ne bi bilo »Puteva vladimirskih« Soluhina i mnogih drugih dela...« Među knjigama koje naročito ističe, Šćepač pominje i novi roman Konstantina Simonova »Živi i mrtvi« koji »već od prvih stranica oživljava atmosferu tragičnih prvih meseci rata« i povesi Jurija Bondarjeva »Poslednji plotun« i Grigorija Baklanova »Pedalij zemlje«. Obe knjige Šćepač naziva »neosporno značajnim« i »nesumnjivo talentovanim«, mada im, uzgred, stavlja i neke sitnije, mahom stilističke zamerke.

Šćepač naročito pažnju ukazuje delima koja govore o savremenom životu sovjetskog čoveka; na izvestan način, on afirmiše ta dela i kada izražavaju »pozitivnu« tendenciju — kao roman Mihaila Bubjonova »Orlovska stepa« o naseljavanju na neobrađenim sibirskim stepama — i kada zauzimaju kritičan stav prema negativnim društvenim pojavama. Od fih dela, Šćepačov ističe Gorelikov roman »Obećanje«, u kome se govori o »rukovodiocima fabrika koji špekuliraju sa slavom radničkih pronalazača« i roman Galine Nikolajeve »Bitka na putu« u kome se, kroz klasičan sukob dobra i zla, naročito oertava karakter rukovodioca koji je ravnodušan i prema radu i prema ljudima.

Govoreći o pesnicima, pisac članka pokušava da objasni fenomen nagle popularnosti mladog pesnika Jevgenija Jevtušenka, kome i pohvale i pokude »čine nezdravu reklamu«. Ograjući se i sam od »kritikovanih tendencija u tim pesmama«, Šćepačov ipak uzima u odbranu mladog pesnika, naglašavajući da se njemu lično čini da je »Jevtuško najinteresantniji u onim pesmama koje govore o društvenim temama«. Od ostalih pesnika Šćepačov sa mnogo komplimenata navodi imena Vladimira Lugovskog (»Plevo proleće«), Vasilija Fjodorova, Semiona Kirsanova, Jaroslava Smeljakova, Mihaila Svetlova, Viktora Bokova, Mihaila Lukonina i drugih. B.

SASTANAK UPRAVE EVROPSKE ZAJEDNICE PISACA

Cetrnaestog i petnaestog oktobra ove godine u Rimu održaće se sastanak Uprave Evropske zajednice pisaca na kome će se raspravljati o pravilniku zajednice i programu rada za 1961. g. pripremama kongresa i narednih sastanaka i o drugim organizacionim pitanjima ove nove međunarodne organizacije pisaca. Prema pouzdanim vestima uskoro treba da se pristupi pojedinačnom učlanjavanju književnika u ovu organizaciju.

Iz Jugoslavije na sastanak u Rim putuje Tanasije Mladenović, član uprave Evropske zajednice pisaca.

SMRT VIKI BAUM

Američka romansijerka Viki Baum, poznata u čitavom svetu i često prevedena i na naš jezik, umrla je ovih dana u Holivudu u šezdeset i četvrtog godini života.

Rođena u neposrednoj blizini Beča, bila je ćerka jednog muzičara sa austrijskog dvora i naučila je da svira na harfu u svojoj osmoj godini. U jedanaestogodišnjosti dala je svoj prvi koncert, zatim je prešla u Nemačku, gde uči višu muzičku školu u Darmštatu. Oko 1926. godine ona živi u Berlinu i tu već piše svoj prvi roman »Grand Hotel«. Pošto je jevrejskog porekla, ona mora da napusti Nemačku, koja sve više postaje hitlerovska. Godine 1931. ona se već nastanjuje u Kaliforniji sa svojim mužem Rihardom Lertom, sada čuvenim dirigentom u Pasadeni.

Viki Baum napisala je oko trideset romana, od kojih su mnogi filmovani. Najpopularniji su »Grand Hotel« i »Jezero Dama«.

Njeni glavni romani: »Andeo bez glave«, »Berlinska hotelska«, »Bomba nad Sangajem«, »Velika Opera«, »Hipoteka na život«, »Krv i strast«, »Krađa sudbine«, »Balerina«, prevedeni su na mnoge strane jezike.

Napisala je i nekoliko pozorišnih komada i više scenarija za film.

JUBILARNA SEZONA HRVATSKOG NARODNOG KAZALISTA

Hrvatsko Narodno kazalište 24-og novembra počinje jubilarnu proslavu svoje stogodišnjice. Dramski ansambl u jubilarnoj sezoni izvodice samo dela domaćih autora. Na velikoj pozornici biće postavljene ove dramske premijere: »Sluge« (Cankar), »Matija Gubec« (Bogović), »Pokojnici« (Nušić), »Abilova baština« (Matković); na kamernoj pozornici izveće se dela: »Profesor Zić« (Feldman), »Bez trećeg« (Bogović), »Noć bez očiju« (V. Zupani), »Prometej« (B. Pleša), »Na zelnjoj reci čun« (A. Dikić), »Zlatan mladić« (Cesarec) i »Petrica Kerempuh« (D. Car).

STUDIJA O SON O'KESIJU

Poznati kritičar Dejvid Kraus, napisao je opširnu studiju o irskom dramskom piscu Son O'Kesiju, čije je delo »Plug i zvezde« imalo velikog uspeha i kod nas. Sa mnogo biografskih podataka, koji nam govore kako je pisac svoje prve dramske radove napisao u 14-toj godini, upotrebljavajući rastopljeni rđu, u nedostatku mastila, kao i naš Vuk Karadžić, i kako sada, u osamdesetoj godini života, još uvek neumorno

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Redakcioni odbor: Bora Cosić, Slavko Janevski, dr Mihailo Marković, Slavko Mihalić, Peđa Milosavljević, Tanasije Mladenović, Mladen Oljača, Vladimir Petrić, Duza Radović, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković

Direktor: TANASIJE MLADENOVIC

Urednici: MILOŠ I BANDIĆ, PREDRAG PALAVESTRA

Odgovorni urednik: CEDOMIR MINDEROVIC

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd. Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, tek. račun: 101-707-1-208

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din 30. Godišnja pretplata Din 600, polugodišnja Din 300, za inostranstvo dvostruko.

Rukopisi se ne vraćaju. Tehničko-umetnička oprema: DRAGOMIR DIMITRIJEVIC. Stampa »GLAS«, Beograd. Vlačkovićeva 8.

stvara, trudeći se da ostane na visini ranijih drama. Pisac studije, profesor Kraus sa Harvardskog uni-

verziteta, usput daje opširan pregled irskog književnog genija i njegovog velikog doprinosa savremenom pozorištu.

MEĐUNARODNA IZLOŽBA KNJIGA

Na Sajmu knjiga u Frankfurtu (Međunarodnoj izložbi knjiga) naše izdavačke kuće zastupaju dva zagrebačka preduzeća — »Mladost« i »Znanstvena knjižara«.

BALET INSPIRISAN BOKAČOM

Bokačev »Dekameron« doživio je i svoje baletsko izvođenje pod naslovom »Ljudska komedija«. Muziku za

ovaj balet je napisao francuski kompozitor Klod Arje, dok je koreografija bila u rukama baletskog majstora Leonida Mjasina, poznatog našoj publici iz filma »Crvene cipelice«. Premijera baleta je održana prošlog meseca u Nervižu u Italiji, na velikom baletskom festivalu.

Za siže baleta uzeto je prvih devet priča iz Dekameron, čija je proza vešto transponovana muzikom kompozitora i koreografijom Mjasina u blistavi spektakl u koloru koji je izveo ansambl od 64 igrača i igračice. Balet je naišao na dobar prijem kod publike i jedino mu je klerikalna štampa zamerala veliku slobodu u nemom prikazivanju erotičnih momenata iz ovih golicavih priča. Na istom festivalu je izveden i balet »Fantazija u Grand hotelu«, čiji je autor bio opet Leonid Mjasin.

NASI PISCI U »ATELJEJU 212«

Za novu sezonu u »Ateljeju 212« pripremaju se scenske realizacije Sterjinih, Nušićevih, Cvetkovićevih i V. Popovićevih tekstova pod naslovom »Beograd nekad i sad«. Na repertoaru je i »Strah« Dragoslava Popovića, nova drama Miodraga Pavlovića, »Slike« Vanče Kljakovića, scenska adaptacija Križinog romana »Na rubu pameti«, a nekoliko naših poznatih pisaca pripremiće tekstove za veće »Susret« u 1961-oj godini.

REC I STVARNOST

Nedavno je Bavarska akademija lepih veština priredila u Minhenu niz predavanja na temu »Jezik i stvarnost«. Predavači su bili eminentni nemački naučnici: Verner Hajzenberg — Logika atoma, Martin Buber — Reč koja se kazuje, Karl J. Burkhart — Reč u političkom zbičanju, Wolfgang Sadevalt — Reč poezije, Vladimir Vajdle — Jezik i oblik. Predavanja su održana uz ogromno interesovanje i učešće mnogobrojne publike, i, mada je akademski karakter bio namenjen predavanjima, mnogi odlični predstavnici na uke razbili su akademski okvir i otvorili živu diskusiju.

Nemački list »Ziddoče Cajtung« objavio je u izvodu sva ta predavanja. Za nas je od naročnog interesa predavanje »Reč poezije« V. Sadevalta, koji, između ostalog, ovako karakteriše tri jezičke oblasti. Prva je oblast konvencionalnog svakidašnjeg jezika koji služi realnim potrebama i ciljevima. Odatle se jezik odvađa u dva suprotna pravca, podjednako upravljena na ispitivanje i otkrivanje ovog sveta i života. Jedan teži za tim da sagleda i označi egzaktni smisao i značenje pojava u svetu, pomoću pojma i formule sa opštom važnošću, i nastoji da utvrdi jednostavne principe i opšte zakone koji se nalaze u beskraju raznovrsnosti pojava. To je pravac naše novije nauke, naročito fizike i tehnike. Nasuprot njemu je pravac i put poezije. Njen cilj nisu jednostavni osnovni principi, malobrojne kon-

stantne prirode, opšte zakonitosti, nego neisprana kompleksnost životnih prilika i odnosa koji se nalaze u prirodi i životu, duši i mišljenju, delanju i pažnji, u svim malim i velikim životnim zbivanjima. Oruđe poezije nije pojam, nego slika; njena namera nije da označi, nego da nagovesti; njen predmet nije objekt, nego ono suprotno u čemu se uvek nalazi moć, čak i kad je to stvar; njen organ nije intelekt, nego čeo čovek.

K. M.

PROSLAVA STOGODISNICE U JUGOSLOVENSKOM DRAMSKOM POZORIŠTU

27og septembra Jugoslovensko dramsko pozorište otvara sezonu Nušićevom »Ožalošćenom porodicom«. Povodom proslave stogodišnjice pozorišta u našoj zemlji pozorište će prikazati odavno zaboravljenu komediju s pevanjem Ilje Okruglića-Sremca »Sačurica i Šubara« u kojoj su nekad igrali naši najslavniji glumci. Održavaju se probe dramskih dela Vladana Desnice (»Ljeste Jakovljeve«) i Jovana Hristića (»Ciste ruke«), a očekuje se i najnovija drama Miroslava Križeća koju je pisac obećao Jugoslovenskom dramskom pozorištu.

ANTOLOGIJA ZENSKÉ LIRIKE

U Bukureštu ovih dana izašla je iz štampe antologija »Iz ženske lirike« u kojoj su objavljene pesme 181 pesnikinje iz 40 evropskih i van-evropskih zemalja. Pored odabranih pesama najpoznatijih svetskih pesnikinja štampane su i pesme četiri naše pesnikinje. Dešanka Maksimović zastupljena je dvema pesmama, a Danica Marković, Vesna Parun i Florika Stefan po jednom.

POSLEDNJI OD TROJICE VELIKIH

Prošlog meseca je proslavio svoj 85. rođendan, najveći živi psiholog Gustav Jung, koji živi povučeno u svojoj vili na obali Crkškog jezera. Gustav Jung je poslednji preživeli velikan iz čuvene trojke Freud, Adler i Jung, koja je psihološke nauke učinila onim što su one danas i omogućila njen dalji razvoj. Povodom njegovog rođendana dr. Jung je posetio jedan engleski novinar i vodom njegovog rođendana dr. Junga značajnim problemima savremenog sveta. Evo šta dr. Jung misli o omladini: »Današnja starija generacija gleda zapanjenim očima na svoju decu. Deca pretpostavljaju da žive nedoživljenim životom svojih roditelja, životom kojeg oni nisu bili svesni ili se nisu usudili njime da žive...« O ljudima: »Za nauku je verovatno najvažnije saznati više o ljudskom razumu. Sve što se u svetu danas dešava je rezultat onoga što se zbiva u ljudskom razumu. Zbog toga bi recimo trebalo pročitati misli današnjih državnika i njihovu psihologiju.« O Bogu i besmrtnosti: »U ovom slučaju istina bi bila pogrešan kriterijum njihove vrednosti. Može se samo postaviti pitanje da li nam Bog pomaže ili ne u životu. Da li čovek oseća bolje i kompletnije život sa Bogom i besmrtnošću ili bez njih? O sreći: »Mogu da preporučim jedino primanje stvari sa mirnoćom i strpljivošću, jer su ljudi daleko od toga da vladaju životom što bi u neku ruku značilo i prestanak života u čovečanskom smislu. Reč sreća bi izgubila svoje pravo značenje kada je ne bismo mogli uporediti sa njenom suprotnom vrednošću. Ideal je izbalansirana sreća i nesreća.«

KOMENTARI

„JA TRAZIM U TOM SVETU MESTO POEZIJI“

(Povodom jedne književne turneje po Jadranu)

oveštaloj priči o Šekspiru i kobasici. (Razume se, u toj staro-savremeno-vremenskoj basni kobasica gotovo redovno trijumfuje nad jadnim Šekspirovi). Povika o »križ« čitalaca potiče, možda i nehotice, i bez ikakve zadnje primisli, i iz redova izdavača koji i male tiraže knjiga stihova dosta teško »plasi« ako se već i poduhvate nezahvalnog posla izdavanja poezije. I tu se krug zatvara. I tu basna o Šekspiru i kobasici kao da nalazi svoju punu i pravu potvrdu. Ali... ali, zaboga, krajnje je vreme da se prekine jednom zauvek s nedotupavnim primitivističkim shvatanjem da je zbirka stihova roba... ili samo roba! Poezija se ne prodaje, ni u prenosnom ni u bukvalnom smislu. Ona se prostire. A to njeno prostiranje (da, to je prava reč!) vrši se na najrazličitije načine. Ona do-

lazi do svog čitaoca, do svog ljubitelja raznim putevima: i usmeno i pismeno, i kopnom, i morem, i eterom. Ona se kao sonda spušta u srca ljudi i sa bogato ukrašenih pozornica, i sa prostih estrada. Ona se kupuje u knjižari, ali ona se, još i više, pozajmljuje u biblioteci, od rođaka, od prijatelja. Nju kazuju jednom masovnijem čitaocu i slušaocu, negoli što je to običan mali knjižarski kupac, i školski pedagozi, i vojni agitatori, i izveštani recitatori, i neki amateri po selima i gradovima. Nju kazuju i njeni autori po bezbrojnim književnim večerima i »Likosovim« pesničkim festivalima (ma šta misli nekoliko naših provincijskih genija o tim masovnim poetskim tribinama). Ona dopire i tamo gde ne stize zbirka pesnikova. I tamo gde ne stize pesnik. Nju »troše« i onaj koji voli kobasice i čevapčice. I samo onaj ko

vodi isključivo računa o neznatnoj grupi blaziranih snobova može tvrditi da postoji »križa« — ljubitelja poezije. Jer, ona se — prostire svuda i na svakom mestu; i svuda i na svakom mestu stize kao melem i uteha u mukotrpnom ljudskom bitisanju. I zato, i zbog toga, završava jući jedno poglavlje u svojoj već pomenutoj poemi »Pesničnik«, Aragon proročanski vidovito predviđa da će se pojaviti, kao rezultat čovekovih naučnih pobeda, ne svet uništenja i sveopšte katastrofe, nego »jedan svet u kome će se pobeđivati drukčije nego topovima«, »svet po meri čovekovoj i njegove snage«; i za taj i takv svet, tome i takvom svetu, na kraju, nazdravlja i kliče: »Je réclame dans ce monde-là la place de la poésie«.

Tanasije MLADENOVIC

DEZINFORMACIJA I ZLOUPOTREBA POVERENJA

Pre kratkog vremena, izdavačko preduzeće »Rad« iz Beograda objavilo je, u biblioteci »Radnički univerziteta« drugo kolo edicije »Književnost«. Svrha tih popularno pisanih brošura bila je, po svemu sudeći, u tome da se preko njih što veći broj nedovoljno upućenih čitalaca obavesti o pojedinim književnim temama. Svojom prirodnom, čitava ta biblioteka podrazumeva maksimalno osećanje odgovornosti svih autora koji u njoj obrađuju bilo određene periode u istoriji naše literature, bilo neke probleme književne teorije ili pak izvesne vidove savremene književne situacije.

Drastičnu povredu tih obaveza biblioteke »Radnički univerziteta« predstavlja, međutim, jedna od deset nedavno objavljenih brošura. Njen autor je Miodrag Protić. Brošura bi trebalo da govori o našoj savremenoj književnosti. Nizom proizvoljnosti, samovoljnih i neobrazloženih negacija i afirmacija, Miodrag Protić je, svojim neodgovornim pisanjem u velikoj meri, doveo u pitanje ugled čitave biblioteke, pošto njegova brošura tendenciozno i lažno predstavlja tokove i kretanja u našoj današnjoj literaturi. Iz nje, nažalost, može da se stekne utisak da biblioteka »Radnički univerziteta«, načinom na koji se uređuje i ostvaruje, ne prikazuje stvarno stanje u onim oblastima koje obrađuje već počinje da služi interesi-

ma književnih grupa koje svojom (protičevskom) isključivošću otkrivaju snažne monopolističke aspiracije. U čitavoj našoj savremenoj književnosti, o kojoj mu je povereno da referiše, Miodrag Protić nije htio da vidi ni da čuje nijedan ton i ni jedno ime prema kome on lično nije imao afiniteta, tako da je, umesto objektivne informacije, njegova brošura pružila čitaocima netačnu i iskrivljenu sliku o vidovima današnjih naših književnih prilika i o razvitku naše savremene literature. Sudeći po njoj, čitalac može da zaključuje da u toj literaturi postoje samo oni koji se kupaju u slavi Protičeve književno-koterijaške milosti. Svi oni koji imaju tu sreću da se ne slažu s njegovim metodom zapušanane netrpeljivosti, oni koji se, kao pisci, ne određuju na liniji njegove bezistanske »estetike« (po principu ja-tebiti-meni), oni ne žive, nema ih; o njima nije potrebno ni govoriti niti šta znati. Njih ne treba čitati, što vrlo jasno, mada indirektno, Miodrag Protić čitavom svojom brošurom i preporučuje.

Mada bi spisak pisaca koje Miodrag Protić nije udostojio svoje milosti i preporuke mogao uveliko da proširi obim ovog komentara, sada uopšte nije važno koga je on i zašto uneo ili izostavio. Miodrag Protić ima pravo da ima svoje (makar i nakaradno) mišljenje, kao što i drugi imaju pravo da to njegovo mišlje-

nje nazovu pravim imenom. Sve ono što je on učinio sa mnogim našim savremenim piscima, raspoređujući ih prema svome hiru kao jastuke u spavaćoj sobi, Miodrag Protić je mogao da učini na nekom drugom mestu, drugom prilikom, sa, razume se, nešto više dokaza. On jedino nije imao prava da to učini u jednoj brošuri čiju je plemenitu namenu zloupotrebio, jezinfornišući, s jedne strane, javnost o stanju u savremenoj našoj književnosti i, s druge strane, propagirajući one knjige i one autore prema kojima ima afiniteta i čija mu blagonaklonost neće biti naodmet.

Odgovornost za ovu protičevsku zloupotrebu jedne ranije poštene zamišljene biblioteke, u velikoj meri snosi i urednici izdavačkog preduzeća »Rad«, od kojih se moglo očekivati više redaktorske savesti i objektivnosti. Ako ni zbog čega drugog, ono zbog ugleda i namene biblioteke »Radnički univerziteta«, koja ne bi trebalo da služi nikakvim tendencioznim dezinformacijama već objektivnom upoznavanju čitalaca sa aktuelnom književnom problematikom.

Utoliko pre što prikriveno pamfletske brošure, kao što je Protičeva, obezvređujući lepote raznovrsnosti i mnogostrukosti naše savremene književnosti obaraju vrednost čitave biblioteke, lišavajući je njenog društvenog i literarnog opravdanja.

Predrag PALAVESTRA

ZABORAVLJENO DELO ILJE ERENBURGA

Nedavno je u Americi izašla knjiga »Burni život Lasika Rojštvanca« čiji je autor poznati sovjetski pisac i publicista Ilja Erenburg. Knjiga je napisana još 1927. godine u vreme kada je Erenburg živeo u Parizu kao emigrant. Puna satire na poslednje revolucionarne godine u Rusiji i neobičnih doživljaja njenog glavnog junaka Jevrejina Rojštvanca, knjiga dugo pre rata nije mogla da nađe izdavača. Njeno sadašnje objavljivanje izazvalo je odmah protest Ilje Erenburga jer se izdavači nisu pobrinuli za njegovu dozvolu, koja svakako ne bi bila data jer je sa piševnim povratkom 1940. godine u Sovjetski Savez i njegova politička pozicija bila promenjena.

Pomenuti roman je izazvao interesovanje javnosti i zbog svog kvalitetnog humora.

